

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

หนังสือ

แกมเฟอร์, เองเจตเบิร์ต. ไทยในจดหมายเหตุแกมปีเฟอร์. แปลโดย อ. สายสุวรรณ. ม.ป.ท.
: ม.ป.ป. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางคำมา มุทิตรางกูร ณ เมรุวัด
ชัยชนะสงคราม วันที่ 23 สิงหาคม 2501).

ขจร สุขพานิช. ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2523.

จันทร์ฉาย ภัคอุทัย. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรกเริ่มจนถึงสมัยธนบุรี : การศึกษาเฉพาะ
ประเด็น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.

ชิวชัย, เดอ. จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ.1685 และ 1686
ฉบับสมบูรณ์. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า,
2516.

แซน ปัจจุบันท์, พลเรือตรี. ประวัติศาสตร์การทหารเรือไทย. พระนคร : กรมสาร
บรรณทหารเรือ, 2508.

แซร์เวส, นิโกลาส์. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. แปล
โดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2516.

ณรงค์ชัย ปิฎกัรัชต์. สารานุกรมเพลงไทย. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2535.

ศุรแปง, ฟรังซัวร์ อังรี. ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม. แปลโดยปอล ชาเวียร์.
กรุงเทพฯ : สหประชาพาณิชย์, 2530.

ศุรแปง, ฟรังซัวร์ อังรี. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับศุรแปง. แปลโดยสมศรี
เยี่ยมธรรม. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2523.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ). ศรีธรรมเทพนคร : รวมความเรียงประวัติศาสตร์อยุธยา
ตอนต้น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, 2527.

- บริดเลย์, แคนปีช. อักษรวิธานศรีบท. พระนคร : องค์การค้ำครุสภา, 2541.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 1 (ภาคที่1). พระนคร : องค์การค้ำครุสภา, 2506.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 5 (ภาคที่6). พระนคร : องค์การค้ำครุสภา, 2506.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 12 (ภาคที่18). พระนคร: องค์การค้ำครุสภา, 2507.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 13 (ภาคที่19-20). พระนคร: องค์การค้ำครุสภา, 2507.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 14 (ภาคที่22-25). พระนคร: องค์การค้ำครุสภา, 2507.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 16 (ภาคที่27). พระนคร: องค์การค้ำครุสภา, 2508.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 20 (ภาคที่33-34). พระนคร: องค์การค้ำครุสภา, 2510.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 21 (ภาคที่36). พระนคร: องค์การค้ำครุสภา, 2511.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 22 (ภาคที่36 ต่อ ภาคที่37). พระนคร: องค์การค้ำครุสภา, 2511.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 24 (ภาคที่40 ต่อ ภาคที่41). พระนคร: องค์การค้ำครุสภา, 2511.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 25 (ภาคที่41 ต่อ ภาคที่42-43). พระนคร: องค์การค้ำครุสภา, 2511.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 26 (ภาคที่44). พระนคร : องค์การค้ำครุสภา, 2511.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 27 (ภาคที่ 45-46). พระนคร : องค์การค้ำครุสภา, 2511.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 28 (ภาคที่46 ต่อ ภาคที่47-48). พระนคร : องค์การค้ำครุสภา, 2511.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 36 (ภาคที่ 62 ต่อ 63). พระนคร : องค์การค้ำครุสภา, 2512.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 37 (ภาคที่ 63 ต่อ). พระนคร : องค์การค้ำครุสภา, 2512.
- ประชุมพงสาวดาร เล่ม 39 (ภาคที่64). พระนคร : องค์การค้ำครุสภา, 2512
- ประชุมพงสาวดารภาคที่ 76 จดหมายเหตุของโยส เซาเต็น , แปลโดย ขจร สุขพานิช .
 ม.ป.ท. : ม.ป.ป. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ ในงานพระราชทางเพลิงศพพลตรีเจียรณ์
 พิสัยสนธิ เมื่อวันที่ 14 มี.ค. 2504).
- ประชุมพงสาวดารภาคที่ 82 เรื่อง พระราชพงสาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของบริติช
มิวเซียมกรุงลอนดอน. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2537.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และอุद्यุทธการวงศ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2535. (คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พิมพ์
โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพพระวิสุทธาธิบดี เมื่อ 30
มิถุนายน พ.ศ.2535).

พระราชพงศาวดารฉบับ พระราชหัตถ์ เล่ม 1 . พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ,
2505.

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ์ เล่ม 2 . กรุงเทพฯ : ไอเดียสแควร์, 2535.

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ์ เล่ม 3 . ใน อนุสรณ์งานบรรจุศพนายไต้ตั้ง พร
ประภา. เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2511.

พระริ้วมวิรัชพากย์ ร.น., น.อ. พจนานุกรมฝรั่งเศส - อังกฤษ - ไทย. (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.)

ไพฑูรย์ มีกุล . ประวัติศาสตร์ไทย . มหาสารคาม : ปรึกษาการพิมพ์, 2521.

ฟอร์บิง, เซวาลีเยร์ เดอ. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 80 จดหมายเหตุฟอร์บิง . ม.ป.ท. : ม.ป.ป.,
(พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในพระราชทานเพลิงศพ พล.ต. ลม้าย อุทยานานนท์ เมื่อวันที่
12 มิถุนายน พ.ศ.2509).

มานิจ ชุมสาย , ม.ล. หลักฐานประวัติศาสตร์ไทยในต่างประเทศ . กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์เฉลิมนิจ , 2516.

ราชบัณฑิตยสถาน . พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 . พิมพ์ครั้งที่ 5 .
กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ , 2538.

ราชบัณฑิตยสถาน . จดหมายเหตุเรื่องส่งราชทูตไทยไปกรุงโรมครั้งที่ 2 ในแผ่นดินสมเด็จพระ
พระนารายณ์มหาราช . พระนคร : โรงพิมพ์สามมิตร, 2515.

ราชบัณฑิตยสถาน . หลักเกณฑ์การทับศัพท์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน . พิมพ์ครั้งที่ 1 ,ม.ป.ท.,
2535.

ลาตูแบร์, ซิมอง เดอ . จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ 2 เล่ม . แปลโดย สันต์
ท.โกมลบุตร. พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2510.

วิจิตรมาตรา , ชุน . ประวัติการค้าไทย . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น ,2516.

- ศิลปากร, กรม . กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1 . พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : คุรุสภาลาดพร้าว, 2515.
- ศิลปากร, กรม . การเดินทางของบาทหลวงตาซารด์ เล่ม 1-3 ฉบับลายมือเขียนที่คัดมาจากต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สี่พร, 2521.
- ศิลปากร, กรม. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับต่างประเทศในสมัยอยุธยา. แปลโดย นันทนา ตันติเวสส. กรุงเทพ : โรงพิมพ์สหประชาพานิชย์, 2527.
- ศิลปากร , กรม . จดหมายเหตุการเดินทางครั้งที่ 2 ของบาทหลวงตาซารด์ ค.ศ.1687-1688 . แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร .กรุงเทพ : คุรุสภาลาดพร้าว, 2519.
- ศิลปากร, กรม. ตำรากระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่า.ใน ลัทธิธรรมเนียมต่างๆ เล่ม 1 . พิมพ์ครั้งที่ 5. นครหลวง : โรงพิมพ์อักษรบริการ, 2515.
- ศิลปากร, กรม . บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เล่ม 1. แปลโดยไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2512.
- ศิลปากร, กรม. บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เล่ม 2. แปลโดยไพโรจน์ เกษแม่นกิจ . พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2513.
- ศิลปากร, กรม. บันทึกเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เล่ม 4 . แปลโดยสุภรณ์ อัสวสันโสภณ. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2513.
- ศิลปากร, กรม. บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เล่ม 5 . แปลโดยไพโรจน์ เกษแม่นกิจ .กรุงเทพ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2520.
- ศิลปากร, กรม . ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 3. พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2507.
- ศิลปากร, กรม. เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.2151-2163 และ พ.ศ.2167-2185 . แปลโดยนันทา สุกกุล . พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2514.

- ศิลปากร, กรม. เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์แห่งชาติของกระทรวงทหารเรือ(ฝรั่งเศส) เกี่ยวกับประเทศสยาม . แปลโดยสันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2524.
- สง่า กาญจนาคพันธุ์ . ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ เล่ม 2 . พระนคร : บุรินทร์การพิมพ์ , 2517
- สมคิด ศรีสิงห์ . ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ เล่ม 2 . พิชญโลก : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒน์ , 2519.
- สมชัย อนุমানราชชน . การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2509.
- สมบัติ พลายน้อย . ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย. พระนคร : สำนักพิมพ์รวมสาส์น, 2505.
- สารสาส์น , สำนัก . ประวัติพระศาสนจักรสากล และพระศาสนจักรในประเทศไทย . พระนคร : ไทยหัตถ์การพิมพ์ , 2510.
- สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และโบราณคดี. ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค 1 . พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2510.
- สุเนตร ชุตินทรานนท์ . พม่ารบไทย : ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2537.
- สุเนตร ชุตินทรานนท์. สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ.2310 : ศึกษาจากพงสาวดาร พม่าฉบับราชวงศ์คองบอง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, 2534.
- เสรี พงศ์พิศ. คาทอลิกกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2527.
- หอสมุดวชิรญาณ. ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 27. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนาการ, 2465.
- อนุমানราชชน ,พระยา. ตำนานสุลตากร . พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์ ,2482.

บทความในหนังสือ

จุลทรรศน์ พยามรานนท์ . เรือรบรອງราชทูตฝรั่งเศสเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์.

ใน ความยกย่องของประวัติศาสตร์ . วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ) .

กรุงเทพ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, 2539.

คำเนียร เลชะกุล . การทหารไทยสมัยอยุธยา . ใน รวมปรากฏงานอนุสรณ์อยุธยา 200 ปี

. พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2510.

ธีรวัต ฌ ป้อมเพชร . ความสัมพันธ์ไทย - กัมพูชา ระหว่าง พ.ศ.2173 - 2231. ใน ความ

ยกย่องของประวัติศาสตร์ . วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ) . กรุงเทพ :

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, 2539.

พรพรรณ ทองคัน . บาทหลวง . ใน อภิธานศัพท์คำไทยที่มีต้นเค้ามาจากภาษาต่างประเทศ

. กรุงเทพ : สุวรรณภูมิ, 2540.

ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ และ พิรัชย์ ชวนะเกรียงไกร . บันทึกความสัมพันธ์โปรตุเกส -

อยุธยา . ใน ชาวโปรตุเกสในยุคกรุงศรีอยุธยา . กรุงเทพ : กรมศิลปากร,

2530. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์ เนื่องในโอกาส ปีการท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2530).

พิรัชย์ ชวนะเกรียงไกร . ชุมชนชาวโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา. ใน ชาวโปรตุเกสใน

ยุคกรุงศรีอยุธยา . กรุงเทพ : กรมศิลปากร, 2530. . (กรมศิลปากรจัดพิมพ์

เนื่องในโอกาส ปีการท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2530).

มาโตส, หลุยส์ เดอ. เอกสารสมัยแรกของโปรตุเกสที่กับประเทศสยาม. 470 ปีความ

สัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส. แปลโดยนันทนา ตันติเวสส . กรุงเทพ :

กรมศิลปากร, 2528.

เรฎู , อันโตนิโอ ดา ซิลวา. บทสังเขปการศึกษาเรื่อง สัมพันธ์ไมตรีระหว่างลูโซ และ

สยามตั้งแต่ พ.ศ.2054 ถึงสมัยปัจจุบัน. ใน 470 ปีความสัมพันธ์ระหว่างไทย

และโปรตุเกส. แปลโดย ลินจง สุวรรณโกคิน . กรุงเทพ : โรงพิมพ์คุรุ

สภา, 2531.

วิชากร, กรม. ภาคผนวก. ใน 470 ปีความสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส. แปลโดย

ลินจง สุวรรณโกคิน กรุงเทพ : โรงพิมพ์คุรุสภา . 2531 .

บทความในวารสารและหนังสือพิมพ์

ขวัญใจ เอ็มใจ. ความหมายได้ปรากฏการณ์ความหวานขนมไทย. สารคดี 70 (ธันวาคม 2533) : 90 -100.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. กบฏไพร่สมัยอยุธยากับแนวความคิดผู้มีบุญ – พระศรีอารีย์ - พระมาลัย. วารสารธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 1 (2522): 59.

ธาวิต สุขพานิช . ยุคแห่งการบุกเบิกและการค้นพบ .วารสารธรรมศาสตร์ ฉบับที่18 (2532): 34.

ปรีดา ศรีชลาลัย (บรรณาธิการ) . คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารหอหลวง . แถลงงาน ประวัติศาสตร์ เอกสาร โบราณคดี 3 (มกราคม 2512) : 9 - 55.

พิริกษ์ ชวนเกรียงไกร. การฝังศพของชาวคาทอลิกที่หมู่บ้าน โปรตุเกส. มติชน (28 สิงหาคม 2527) :11.

พิริกษ์ ชวนเกรียงไกร. บทบาทของชาวโปรตุเกสในสยาม. วารสารศิลปากร 33 (มีนาคม - เมษายน 2532) : 65.

ภูธร ภูมะชน และเทิม, "เอกสารโบราณอักษรไทย ภาษาไทย รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถจากห้องสมุดโบสถ์ไทยประเทศอังกฤษ". วารสารสมาคมประวัติศาสตร์ 12 (กุมภาพันธ์ : 2533) : 70-79

โมววา , จาซินตุ โจเซ นัสซิเมนตุ . ความสัมพันธ์ของชาวโปรตุเกสกับประเทศสยาม . แปลโดย เตโช อุตรนที . แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี 1 (กันยายน 2510) : 52-58.

รอง ศยมานนท์ และคณะ. ประวัติศาสตร์อยุธยา. แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี 5 (มกราคม 2514) : 18-22.

สายชล วรรณรัตน์. เศรษฐกิจและสังคมไทยในสมัยปลายอยุธยา. วารสารธรรมศาสตร์. 9 (กันยายน 2525) : 6-27.

สุพรรณณี กาญจนัญญัติ. จดหมายเหตูลี้กษานเคอร์ฮามิลตัน เกี่ยวกับราชอาณาจักรสยาม. วารสารอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร 11 (กันยายน 2531) : 41-56.

วิทยานิพนธ์

ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล . ระบบเศรษฐกิจอยุธยา . วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

ปิยรัตน์ อินทร์อ่อน . รูปแบบการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในสมัยอยุธยา พ.ศ.1893-2310 . วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

สมพร ชมนา. ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับโปรตุเกส . สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.

แสงโสม เกษมศรี,ม.ร.ว.สัมพันธ์ภาพกับชาวต่างประเทศมีผลประการใดแก่สถานการณ์แห่งประเทศไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2488.

โสพิศ หนูทอง. การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ . วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

อนุชา ศรีวัฒนสาร . การศึกษาประเพณีการฝังศพของชาวโปรตุเกสจากการขุดแต่งโบราณสถานโบสถ์ซานเปโตร ณ บ้านดิน ต.ลำเภาลุ่ม อ.พระนครศรีอยุธยา จ. พระนครศรีอยุธยา . สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2527.

รายงานประชุมทางวิชาการ

นันทิยา สว่างวุฒิชรรม . เอกสารภาษาโปรตุเกสที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อยุธยา. ใน การสัมมนาประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาเรื่องหลักฐานด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดีสมัยอยุธยา . 14-16 มิถุนายน 2526.

สุด แสงวิเชียร, ศาสตราจารย์นายแพทย์ . "รายงานเบื้องต้นของโครงการคูสมัยอยุธยา
ที่พบที่สุสานบ้านนักบุญเปโตร," ชาวโปรตุเกสในยุคกรุงศรีอยุธยา . กรมศิลปากรจัดพิมพ์ใน โครงการปรับปรุงหมู่บ้านโปรตุเกส จ.พระนครศรีอยุธยา ,
2530.

เอกสารยังไม่ตีพิมพ์

จดหมายเหตุการเดินทางของโตเม ปีร์ซ : ตอนที่เกี่ยวกับประเทศสยาม. ใน ข้อมูล
ประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา . แปลโดย พัฒนพงศ์ ประคัลภ์พงศ์. (เอกสาร
ลำดับที่ 3 หน้า 3) คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528. (อัดสำเนา)
ฟลูริช , มาเรีย คา กงไซเซา . ความสัมพันธ์ระหว่างโปรตุเกสและสยามในคริสต์ศตวรรษ
ที่ 16 . แปลโดย มธุรส สุภผล . (อัดสำเนา)

รายงานการขุดแต่งหมู่บ้านโปรตุเกส จ.พระนครศรีอยุธยา . จัดทำโดยพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดลพบุรีในโอกาสวันอนุรักษ์
มรดกไทย 2 เม.ย. – 31 พ.ค. 2530. (อัดสำเนา)

ศิลปากร, กรม. โคลงเฉลิมพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี . ใน วรรณกรรมสมัยธนบุรีเล่ม 1.
อ้างจาก วีระศักดิ์ กิตติวรนนท์ . อำนาจและความแตกต่างทางวัฒนธรรมกับ
การเปลี่ยนแปลงการรับรู้เกี่ยวกับความเป็นตะวันตกของไทย (อยุธยาถึง
ต้นรัตนโกสินทร์) . เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาควิชาศึกษาด้าน ปีการศึกษา
2539. (อัดสำเนา)

เอกสารโปรตุเกสที่เกี่ยวกับรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (1491–1529). ใน ข้อมูล
ประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา . แปลโดย พัฒนพงศ์ ประคัลภ์พงศ์ .
(เอกสารลำดับที่ 4 หน้า 3) คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
(อัดสำเนา)

การสัมภาษณ์

ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ . นักโบราณคดีผู้ควบคุมการปฏิบัติงานขุดค้นและขุดแต่ง
โบราณสถานในหมู่บ้านโปรตุเกสระหว่างปี พ.ศ.2527-2528 . สนทนา ขอ
คำแนะนำแนวทางการค้นคว้า, กุมภาพันธ์ 2539

วิวัฒน์ แพร่ศิริ. บาทหลวงสำนักมิชชันนารีคาทอลิกแห่งประเทศไทย . สัมภาษณ์, 15
กันยายน 2527.

โสตทัศนวัสดุ

สุรงค์ ดุริยพันธุ์ (รายการวิทยุออกอากาศทางสถานีวิทยุช่อง 9 อ.ส.ม.ท. 100.5 MHz).
พฤศจิกายน 2541.

เอกสารอื่นๆ

แผนที่ทหาร, กรม. แผนที่จากภาพถ่ายทางอากาศจังหวัดพระนครศรีอยุธยา . ระวัง
5137-IV ลำดับชุด L 7017. พิมพ์ครั้งที่ 1 RTSD.

เอกสารภาษาต่างประเทศ

หนังสือ

Aung, Maung Htin . A History of Burma. New York : Columbia University
Press,1962.

Bowring, John . The kingdom and the people of Siam . Kuala Lumpur : Oxford
University Press,1969.

Boxer, C.R. Race Relation in the Portuguese Colonial Empire 1415-1825 . London :
Oxford University Press, 1968.

Boxer, C.R. Four Centuries of Portuguese Expansion,1415-1825 . Johannesburg :
University of California Press, 1961.

- Campos , Joaquim de. Early Portuguese Accounts of Thailand . Portugal : Camara Municipal de Lissboa , 1983.
- Crocco ,Virginia M. Di . Portuguese along the Burmese Coasts in the 16th - 17th Centuries . Bangkok : Embassy of Portugal in Thailand, 1987.
- Duas, Ronald . Portuguese Eurasian Community in South East Asia . Singapore : Kin Keong Printing, 1989.
- Harland , Mike . The Collins Portuguese Pocket Dictionary. London : Collins Clear-Type Press, 1987.
- Harvey, Godfrey Eric. History of Burma . London : Frank Cass and Company Limited, 1967.
- Hutchinson, E.W. Adventure in Siam in the 17th Century . London : The Royal Asiatic Society, 1940.
- Ibrahim, Ibn Muhammad. The Ship of Sulaiman . Translated by John o'Kance, London : Routled & Kegan Paul Perss, 1972.
- Jessy, Joginder Singh . History of South-East Asia . Kedah : nd. , 1985:
- Kaempfer, Engelbert M.D.The History of Japan together with a Description of the Kingdom of Siam 1690-92 . Vol. I-III. New York : AMS Press Inc, 1971.
- Lach , Donald F. Southeast Asia in The Eyes of Europe . Chicago :The University of Chicago Press , 1979.
- Matos , Luis de . The First Portuguese Documents on Siam . Thailand and Portugal 470 Years of Friendship . Lisbon : Calouste Gulbenkian Foundation, 1962.
- Pintado , M.J. A stroll through ancient malacca . Johor Baru : Gan Seng Printing, 1978.

Pinto , Fernand Mendez . The voyages and adventures of Fernand Mendez Pinto .
Translated by Henry Cogan . London : Dawson of Pall Mall, 1969.

Pires , Tome . The Suma Oriental of Tome Pires and the Book of Francisco
Fodrigues. 2 Vols. 2nd series No.89. pp.1-289. Translated and Edited by
Armando Cartesao. London : Hakluyt Society , 1944.

Rong Syamananda. A History of Thailand . Bangkok : Chulalongkorn University,
1986.

Shepard, M.C. ff. Historic Malaya . Singapore : Eastern University Press, 1959 .

Teixeira, P. Manuel. Portugal na Tailandia . Macau : Imprensa Nacional de Macau,
1983.

บทความในหนังสือ

Boxer, C.R. Alguns Aspectos da influência Portuguesa na Japão, 1542-1640. In
Portugal e o Japão XVI E XVII o Retrato do encontro . Macau : Tipografia
Macau Hung Heng Lda , 1993.

บทความในวารสาร

Blankwaardt, W. Notes upon the Relations between Holland and Siam . The Siam
Society Journal Vol. III (1959):19.

Lourido, Rui D'Ávila . European trade between Macau and Siam from the
beginning to 1663. IEAHA , 14 (1996) : 2-28.

Salwidhannidhes , Lt. Gen. Phya . Study of Early Cartography of Thailand (Siam).
Journal of Siam Society Vol.L Part II (December 1962) : 87-88.

Spinks, Charles Nelson . Siam and the pottery Trad of Asia . Journal of the Siam
Society Vol.L Part II (December 1962) : 82-83.

Sternstein , Larry . Krung Kao : The old capital of Ayuthaya . Journal of the Siam
Society 8 (January 1965) : 109-110.

Wood , W.A.R. Fernão Mendez Pinto's Account of Events in Siam . Jornal of the Siam Society Vol.II (1959) :199-201.

วิทยานิพนธ์

Dhiravat na Pombejra . A Political History of Siam under the Prasatthong Dynadty, 1629-1688 . Doctor of Philosophy 's Thesis , School of Oriental an African Studies The University of London, 1984.

Suthachai Yimprasert. Portugrese Lançados in Asia in the sixteenth and seventeenth centuries. Doctor of Philosophy 's Thesis, The University of Bristol, 1998.

เอกสารคัดสำเนา

Carta de Jorge de Albuquerque, Capitaõ de Malaca a el rei. National Archives Thailand. (Mimeographed)

Dhiravat na Pombejra . Authaya at the End of the Seventeenth Century : Was There a Shift to Isolation . (Mimeographed)

Dhiravat na Pombejra . Crown trade and court politics in Ayutthaya during the reign of king Narai ; 1656-88. (Mimeographed)

ภาคผนวก

ก. แยกเทศ : ชาวโปรตุเกส หรือ แยกมุลิม

เมื่อกล่าวถึงชาวประเทศในความหมายที่เจาะจง เชื่อมโยงถึงชาวโปรตุเกสชัดเจนแล้ว ก็ควรจะมืคำอธิบายเกี่ยวกับ “ชาวแยกเทศ” ด้วย ในที่นี้จำเป็นต้องกล่าวถึงคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมซึ่งได้กล่าวถึงชื่อชนชาติต่างๆ ที่เข้ามายังกรุงศรีอยุธยาเอาไว้หลายชนชาติ ทำให้แลเห็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นภายในเมืองพระนครศรีอยุธยาอย่างมีชีวิตชีวา ชนชาติเหล่านั้นได้แก่ จีน มอญ ญี่ปุ่น เขมร ญวน แยกจาม แยกสลูป ฝรั่งเศส กำป่น แยกกุศราษ แยกสุรัต แยกชวา แยกมลายู แยกเทศ ฝรั่งเศส ฝรั่งเศสโลสงโปรตุเกส วิลันดา อิศป็นยอน อังกฤษ ฝรั่งเศส ฝรั่งเศสเมืองลังกุนีแยกเกาะ ลาวเก่า แยกเก่า แยกตะเกีย แยกคานี แยกใหญ่และแยกใหญ่เจ้าเซ็นรวมทั้งชาวอาร์เมเนียนจากยุโรปตะวันออกด้วย¹

ชื่อชนชาติในหลักฐานนี้ มีคำคุณศัพท์ขยายให้เห็นถิ่นฐานภูมิลาเนา แหล่งที่มา หรืออาชีพของชนชาตินั้นๆ อาทิ แยกจาม แยกเทศ แยกสลูป แยกกุศราษ แยกสุรัต แยกชวา แยกมลายู แยกเก่า แยกตะเกีย แยกคานี² แยกใหญ่ แยกใหญ่เจ้าเซ็น³ ฝรั่งเศส ฝรั่งเศสกำป่น ฝรั่งเศสโลสงโปรตุเกส ฝรั่งเศส และฝรั่งเศสเมืองลังกุนีแยกเกาะ หากชนชาติใดมีเอกลักษณ์ของคนเด่นชัด เอกสารก็ไม่ระบุถึงหลักแหล่งถิ่นฐานของพวกเขา ได้แก่ มอญ ญี่ปุ่น จีน วิลันดา อิศป็นยอน และ อังกฤษ เป็นต้น

บรรดาแยกต่างๆ ที่เดินทางเข้ามาค้าขายในเมืองพระนครศรีอยุธยามีอาชีพและความเป็นอย่างแตกต่างกันออกไป แยกจาม ทอดสมอเรือขาย น้ำตาลทราย น้ำตาลกรวด สาธุ

¹ Dhiravat na Pombejra, "European Accounts of 17th century Bangkok", p.1
(เอกสารถ่ายสำเนา)

² ปรีดา ศรีชลาลัย, "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารหอหลวง", หน้า 57-59.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า64.

เม็ดเล็ก สาขุมืดใหญ่ กำมะถัน จันทน์แดง หวายตะค้า กระแซงเตย และสินค้าต่างๆจาก
ปักข์ได้⁴ แยกจามอีกกลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่ย่านวัดแก้วฟ้าและวัดลอคชอง ประกอบอาชีพทอผ้า
มีผู้รับซื้อไปขายยังตลาดป่าผ้าเขียวหลังคุ้⁵ แยกจามอีกพวกแถวย่านบ้านท้ายคูสานเสื้อ
ลันไต และสมุกขาย⁶

แยกสลูป แยกกุศราซ แยกสุรัต แยกชวาและแยกมลายู เดินทางเข้ามาค้าขายยัง
กรุงศรีอยุธยา ในฤดูลมสำเภาหรือลมตะเภา พ่อค้าแยกเหล่านี้เข้ามาในเวลาใกล้เคียงกับพ่อ
ค้าสำเภาจีน นอกจากนี้ยังมีพ่อค้าฝรั่ง โสสง โปรตุเกส วิตันดา อิสปันยอน อังกฤษ และฝรั่ง
ดำ ฝรั่งเมืองลังกุนีแยกเกาะ เข้ามาทอดสมอบริเวณท้ายคู เพื่อรอขนสินค้าขึ้นไปไว้บนห้าง
ในกำแพงเมืองพระนครศรีอยุธยา ตามที่ได้ “ซื้อหรือเช่าห้างร้านและตึก” เอาไว้⁷

“แยกสลูป” หมายถึงพ่อค้าที่เดินทางมาด้วยเรือสลูป สลูปนั้นมีความหมายเช่น
เดียวกับกำปั่นหรือสำเภา “แยกกุศราซ (Gujrat) และแยกสุรัต (Surat)” เดินทางมาจาก
อินเดีย แยกชวาและแยกมลายู เดินทางมาจากคาบสมุทรมลายูและอินโดนีเซีย แยกตานี
หรือ แยกปัตตานี ประกอบอาชีพทอผ้าไหม และผ้าด้ายเป็นผ้าพื้น ผ้าม่วงเกลี้ยงม่วงดอกขาย
ส่วนพวกแยกเก่าซึ่งอยู่บ้านป้อมหัวแหลมนั้นมีอาชีพแบบเดียวกับพวกลาวเก่า คือ จับนกอัง
ชันและนกกะจาบเร่งขายเป็นอาหาร ส่วนนกสีชมพู นกปากตะกั่ว นกอริฐแดง นกกระทิ นก
กะจาบ ถูกจับใส่กรงเร่งขายชาวพระนคร ในที่นี้ยังไม่สามารถอธิบายได้ชัดเจนนักว่า แยก
เก่าคือคนกลุ่มใด หลักฐานคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมกล่าวว่าย่านบ้านท่ากายี

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า58.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า22. บริเวณหลังคุ้คอาจหมายถึงย่านตะแลงแกงทางตะวันตกของ
วัดเกษ (หรือคุ้มขุนแผน)

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า58. พวกจามอาจอาศัยอยู่บริเวณปากคลองคูจามด้วยจึงเป็นที่มา
ของภูมินามนี้ขณะเดียวกันก็มีสุเหร่าของมุสลิมเรียกว่าวัดตะเกียอยู่ที่ใกล้กับปากคลองคูจาม

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า58.

⁸ คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม กล่าวถึง “นายกำปั่น สลูปสำเภา” ในความ
เดียวกัน ดู ปรีดา ศรีชลาลัย., เรื่องเดิม, หน้า58.

นอกกำแพงกรุงเป็นบ้านแขกเก่า คนเหล่านี้มีอาชีพฟันเชือกเปลือกมะพร้าวดีเป็นสายสมอ ขนาดต่างๆ ขายแก่นายกำปั่นสลุปสำเนา และฟันชุดจุกบูห์ด้วยเปลือกมะพร้าว ขายขุนนาง และราษฎรที่ต้องการใช้และทำบุญ บ้านท่าเกาเ็ยอยู่ทางใต้ของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ย่านเดียวกับวัดขุนพรหม ทำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม กล่าวถึง “ถนนบ้านแขกใหญ่” และ “หน้าวัดอแม่ท้ายบ้านแขกใหญ่เจ้าเซ็น”¹⁰ “แขกใหญ่” คือ “แขกเจ้าเซ็น” หมายถึงแขกเปอร์เซีย ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์แขกเปอร์เซียบางคนมีตำแหน่งเป็นออกพระศรีมโนราช “เคยกำกับอภิสิทธิ์การค้าไม้หอมในสยามแก่ผู้เดียว”¹¹

ย่านที่อยู่อาศัยของแขกใหญ่เจ้าเซ็นบริเวณปากคลองประตูเทศหรือประตูเทศสมิ* อันเป็นท้ายคลองของคลองป้อมประตูข้าวเปลือก ใกล้บ้านแขกใหญ่เจ้าเซ็นมีตลาดขายของสดเข้าเย็น เป็นตลาดขนาดใหญ่ชื่อตลาดจีน ตั้งอยู่ในย่านบ้านหมี่ร้านขายแหและเปลป่านเปลด้ายตะกอและลาว¹²

“พวกมอญและพม่าแขก” คือชาวมุสลิมอีกกลุ่มหนึ่ง ที่มีอาชีพฆ่าเป็ดไก่ขายในบริเวณตลาดน้อย ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับตลาดใหญ่นานในไก่ ตลาดน้อยอยู่ใกล้กับถนนย่านป่าทุ่งวัดโค้วคระบือ¹³ ส่วนแขกมักกะสันเป็นชาวมุสลิม ซึ่งเดินทางมาจากเกาะมาลัคซาร์ใน

⁹ ปรีดา ศรีชลาลัย, เรื่องเดิม, หน้า58

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า64

¹¹ บันทึกของยอร์ช ไวท์ ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม12, หน้า303 ระบุว่า เมื่อออกพระศรีมโนราชถึงแก่กรรม การค้าไม้หอมถูกยึดกลับเป็นของกรมพระคลังดั้งเดิม

* คลองประตูเทศ หรือประตูเทศมีนั้น น. ณ ปากน้ำ อธิบายว่า ได้ชื่อเพราะเป็นที่ตั้งของชุมชนแขกเทศ แต่แผนที่กรุงเทพทวารวดี ร.ศ.117 ของพระยาโบราณบุรีรักษ์ ระบุชื่อคลองดังกล่าวว่า คลองประตูเทพ หรือประตูเทพหมี ซึ่งพิริกษ์ ชวนะเกรียงไกร เสนอความเห็นในการสนทนากันว่า อาจเคยเป็นบ้านของเจ้าพระยาพลเทพ (หมี) เสนาบดีกระทรวงกระเสตราธิบดี สมัยอยุธยา

¹² ปรีดา ศรีชลาลัย, เล่มเดิม, หน้า22

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า23.

มหาสมุทรอินเดีย มีบันทึกของชาวต่างประเทศรายงานว่าแขกมักกะสันได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระเจ้าแผ่นดินสยามในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เพราะถูกกดขี่จากชาวฮอลันดา¹⁴ ต่อมาถูกปราบปรามและขับไล่ออกไปหมดสิ้นเนื่องจากได้ร่วมกันวางแผนยึดราชบัลลังก์จากสมเด็จพระนารายณ์เมื่อ ปี พ.ศ.2230¹⁵

แขกมัวร์เป็นชาวมุสลิม อีกกลุ่มหนึ่งในเมืองพระนครศรีอยุธยาซึ่งถูกกล่าวถึงในบันทึกของชาวตะวันตก เนื่องจากเคยมีบทบาททางการค้าและการเมืองในกรุงศรีอยุธยาค่อนข้างสูง หลักฐานของลาตูแบร์กล่าวถึงการฉลอง “วันมรณกรรมของอาลี” บางครั้ง ลาตูแบร์เรียกแขกมัวร์ว่าแขกมะหังล หรือ แขกโมกุล¹⁶ ลาตูแบร์ กล่าวถึงแขกอีกพวกหนึ่งว่า แขกปายัง (Payens) หรือแขกราชบุตร (Rasbouttes หรือ Ragibouttes) เป็นทหารรักษาพระองค์เดินทางมาจากอินเดีย¹⁷

ดร.ธีรวัต ฦ ป้อมเพชร เห็นว่า “แขกมัวร์” ซึ่งถูกกล่าวถึงในหลักฐานรายงานและบันทึกของชาวต่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมจากอินเดีย หรือมุสลิมเปอร์เซีย¹⁸ ยอร์ช ไวท์ รายงานว่า แขกมัวร์ส่วนหนึ่งเดินทางมาจากเมืองเบงกอล และเมตซเลปะตัน บันทึกของเขาจำแนกแขกมัวร์กับแขกเปอร์เซีย ออกจากกันอย่างชัดเจน¹⁹ แขกเปอร์เซียบางคนได้เป็นเจ้าของเมืองตะนาวศรี เมืองมะริด และหัวเมืองรายทางเข้าสู่กรุงศรีอยุธยา อาทิ เพชรบุรี ปราณบุรี กุยบุรี และ ฯลฯ ตัวแทนการค้า และนายเรือส่วนหนึ่งของราชสำนัก

¹⁴ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 80 จดหมายเหตุฟอร์บั้งอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.ลม้าย อุทยานานนท์ วันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ.2509, หน้า 106

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117-129

¹⁶ ซิมอง เดอ ลาตูแบร์, เรื่องเดิม, หน้า 435.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 435.

¹⁸ Dhiravat na Pombejr , "Ayutthaya as a Cosmopolitan Society : a case study of Daniel Brochebourde and his descendants" ความยกย่องของประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, 2539), หน้า 299-300.

¹⁹ ประชุมพงศาวดาร เล่ม 12 (พระนคร : องค์การคุรุสภา, 2507), หน้า 312-313

สยามจากตะนาวศรีไปยังมาเก๊าและเบงกอล ก็เป็นแขกเปอร์เซีย อย่างไรก็ตามมีผู้เสนอว่า “แขกมัวร์” ซึ่งชาวสยามเรียกว่า “แขกใหญ่ หรือแขกเจ้าเซ็น” หมายถึงชาวอิหร่าน²⁰

คำ “แขกเทศ” ซึ่งปรากฏในหนังสือคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม²¹ นั้น อักษรวิธานศรับท์ หมอบรัดเลย์ อธิบายสั้นๆว่า เป็นแขกเทศที่มาจากเมืองเทศ กล่าวคือ
แขกเทศ แขกที่มาแต่เมืองเทศนั้น²²

นอกจากนี้หนังสืออักษรวิธานศรับท์หมอบรัดเลย์ ได้อธิบายชื่อเมืองต่างๆ อาทิ “เมืองตะนิ” “เมืองไญกัศรา” ว่าเป็นเมืองแขก หนังสือดังกล่าวอธิบายชื่อเมืองต่างๆ โดยบอกเจาะจงว่าเป็นเมืองลาว เมืองเขมร เมืองมอญและเมืองฝรั่ง แต่มิได้อธิบายว่า “เมืองเทศ” หรือ “เมืองเทศ” ที่กล่าวถึงนั้นเป็นเมืองอะไร เป็นของชนชาติใด และอยู่ที่ใดในทางภูมิศาสตร์ ดังนั้น เพื่ออธิบายว่าเมืองเทศ คือ เมืองอะไรนั้นจำเป็นต้องวิเคราะห์บริบทของหลักฐานต่างๆ ให้ลึกซึ้ง กล่าวคือ คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ระบุถึงสินค้าผ้าชนิดหนึ่งเรียกว่า “ผ้าขาวเทศ”

...ย่านบ้านริมวัดขุนพรหม ชาวบ้านย่านนั้นเอาผ้าขาวเทศมาเขียน
พิมพ์ตีพิมพ์ เป็นดอกฝ้ายลายน้ำจืดขาย บ้างต่อโลงไม้อุโลกสำหรับ
ใส่ศพไว้ขายก็หลายบ้าน²³

คำอธิบายที่มาของ “ผ้ากำมะหยี่” ในอักษรวิธานศรับท์หมอบรัดเลย์ระบุว่า

กำมะหยี่, ผ้าเป็นขนนุ่ม อ่อนละเอียด สีต่างๆ งามนัก มาแต่

²⁰ จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, “บทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของกรมท่าชาวสยามพระเอกาทศรถ ถึงสมัยพระนารายณ์มหาราช พ.ศ.2149-2231” , การสัมมนาทางวิชาการ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาคเรียนต้นปีการศึกษา 2540.

²¹ ปรีดา ศรีชลาลัย, เรื่องเดิม, หน้า58.

²² แคนปีช บรัดเลย์, อักษรวิธานศรับท์ (กรุงเทพ : คุรุสภาลาดพร้าว, 2514), หน้า78.

²³ ปรีดา ศรีชลาลัย, เรื่องเดิม, หน้า58.

เมืองจีน แลเมืองเทศบ้าง²⁴

คำอธิบายเหล่านี้ น่าจะบอกได้ว่า “เมืองเทศ” นั้นอาจหมายถึง เมืองต่างๆซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกหรือตะวันออกก็ได้ หรืออาจเป็นเมืองในความหมายครอบคลุมกว้างขวาง และไม่ต้องการอธิบายอย่างจำเพาะเจาะจงถึงแหล่งที่มาอย่างชัดเจน การอธิบายหรือการใช้คำว่า “เทศ” เรียกชื่อคน สัตว์ สิ่งของต่างๆ ในภาษาไทย มักจะใช้เพื่ออธิบายว่าสิ่งต่างๆ มีที่มาจากแหล่งอื่นมิใช่ของพื้นบ้านพื้นเมือง หรือของที่รู้จักแหล่งที่มาอย่างคุ้นเคยเป็นอันดี ยกตัวอย่างเช่น ผ้าขาวเทศ (ผ้าขาวไทย) เครื่องเทศ (เครื่องไทย) พริกเทศ (พริกไทย) หรือมันเทศ²⁵ เป็นต้น จริงๆ แล้ว “คำแขกเทศ” มิได้มีความหมายรวมถึง “แขกใหญ่” หรือ “แขกใหญ่เจ้าเซ็น” เท่านั้น พ่อค้าชาวต่างประเทศซึ่งนับถือศาสนาอิสลามจากตะวันออกกลาง อาทิชาวอิหร่านหรือเปอร์เซียก็ถูกเรียกว่าแขกเทศด้วย การที่ชาวอาหรับเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาบ่อยจนเกือบจะไม่มีเลยทำให้คำว่าแขกเทศตกไปอยู่ที่ชาวเปอร์เซียพวกเดียว²⁶ กาญจนาคพันธุ์ อธิบายว่า

แขกเทศ จะหมายถึงอะไรไม่ชัด เฉพาะคำเทศหมายถึง ต่างประเทศ เมื่อใช้กับ “แขก” ก็หมายถึง แขกต่างประเทศที่ไม่ใช่แขกชวามลายูมุหฺิด มักจะสันอะไรที่อยู่ทางด้านเรา เป็นแขกทางอินเดียโน้น คำที่ใช้จึงกินความหมายกลุ่มทั้งแขกอินเดียเปอร์เซีย อาหรับ ฯลฯ²⁷

²⁴ แคนปีช บรัดเลย์, เรื่องเดิม, หน้า14.

²⁵ ชิมอง เดอ ลาลูแบร์, เรื่องเดิม, หน้า88 ระบุว่า “พลเมืองในเกาะของเราในทวีปอเมริกาเป็นผู้ทำให้รู้จักมันเทศนี้...” หนังสืออภิธานศัพท์หมอบรัดเลย์อธิบาย “มันเทศ, มันยวณ, มันมาแต่เมืองเทศ เขาปลูกไว้เป็นพืชพันธุ์คู่กันมา เปลือกมันแดงก็มี ขาวก็มี เนื้อก็เหมือนกัน” ,อ้างแล้ว, หน้า522

²⁶ สง่า กาญจนาคพันธุ์, ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ เล่ม2 . หน้า165

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า164

โคลงกระบวนแห่กฐินพยุหยาตราทางสถลมารคชลมารค ที่สมเด็จพระ
 ประมุขิตธิโนรสนิพนธ์ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวถึงแขกเทศจำนวน
 3 บทดังนี้

แขกเทศกระบวนหน้า

ไพร่หลวงกรมท่าพื้น	ผจงกาย แต่งเฮย
อย่างแขกเทศทั้งหลาย	เหล้าถ้วน
กระบี่ไฉ่เง่าทำทาย	เสโล่ห์ หนังกา
ลายวิลาสอาดม้อล้วน	หมวกเสื่อ กางเกง ²⁸

แขกเทศกระบวนหลัง

กรมท่าแขกเทศล้วน	แลโส ภูณเฮย
กุมกระบี่เสโล่ห์	ง่าเงื่อ
พันธพัตร โปกเศียรโต	คามเทศ เขาเฮย
สวมใส่กางเกงเสื่อ	จีบห้อม กรอมกรุย ²⁹

กระบวนแห่พยุหยาตราหน้า

ไพร่หลวงกรมท่าสร้าง	แต่งตน
แปลงเพศแขกเทศกล	แขกค้ำ
หมวกฉากเชิดกระบานบน	บังชาติ
คูบู้จักหน้า	หอนแจ้ง แปลงปลอม ³⁰

โคลงบทแรกและบทที่สอง กล่าวถึงแขกเทศว่าถือกระบี่ไฉ่ และ โปกเศียรโต เป็นเอกลักษณ์ของชนเชื้อชาติแขกทั้งมุสลิมและฮินดู แต่โคลงบทที่สาม “แขกเทศแขกค้ำ สวมหมวกฉาก” หรือหมวกปีก ซึ่งให้เห็นว่าแขกเทศในที่นี้อาจหมายถึงชาวตะวันตกชาติ

²⁸ สว่าง กาญจนาคพันธ์, เรื่องเดิม หน้า162-163.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า162-163.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า162-163

หนึ่งซึ่งมีไข่แขกมุสลิมหรือฮินดู เห็นได้จากภาพลายเส้นรูป วาสโก ดา กามา³¹ และรูปอัล ฟองซู ดัลบูแกร์กี³² รวมทั้งนักเดินทางชาวโปรตุเกสอื่นๆ ในพุทธศตวรรษที่ 20-21³³ ล้วน แต่งกายมีหมวกปีกทั้งสิ้น หลักฐานดังกล่าวอาจเป็นข้อบ่งชี้ถึงพัฒนาการที่ไม่หยุดนิ่งของ คำว่า “แขกเทศ” ในบริบททางประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

ข. การค้นหาร่องรอยของชาวโปรตุเกสจากเอกสารฝ่ายไทย

นอกเหนือจากคำ “บรเทศ - ชาวประเทศ - แขกประเทศ” ในหลักฐานข้างต้น แล้ว ยังได้พบกลุ่มคำโบราณอีกชุดหนึ่งในกฎหมายตราสามดวง ซึ่งเป็นหลักฐานที่รวบรวมและชำระขึ้นโดยอดีตขุนนางสมัยกรุงเก่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลก เมื่อปี พ.ศ.2348 ได้แก่ “ล่ามพราหมณ์ไทย - เจ้าท่าพราหมณ์ไทย - ช่างขุน พราหมณ์ไทย”³⁴ “กระบี่ตัน”³⁵ - ล่ามกระบี่ตัน”³⁶ ซึ่งมีอาจารย์ได้ ว่าเป็นคนชาติใด จำเป็นต้องอาศัยการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และนิรุกติศาสตร์(Ethimology)มาช่วยในการ วิเคราะห์ความเป็นมาอย่างจริงจัง

³¹ ชาวิต สุขพานิช, "ยุคแห่งการบุกเบิกและการค้นพบ" วารสารธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 18 (2532): 40.

³² 470 ปีความสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส, แปลโดย ลินจง สุวรรณโกคิน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2531), หน้า 21

³³ Fernando Gutierrez, S.J. "A Survey on Nanban Art," Portugal e o Japão seculos XVI e XVII O Retrato do Encontro. (1993) : 112

³⁴ "พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน" กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1 (พระนคร : คุรุสภาลาดพร้าว, 2515), หน้า 234- 246.

³⁵ "พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน" กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1, หน้า 177-178.

³⁶ "พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน" กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1, หน้า 234.

คำอธิบายเกี่ยวกับพราหมณ์ไทยเชิงนิรุกติศาสตร์

ล่ามพราหมณ์ไทย และเจ้าท่าพราหมณ์ไทย เป็นตำแหน่งขุนนาง และพนักงานผู้ชำนาญการฝ่ายพลเรือน สังกัด "พระจุลราชมนตรี (นา 1400)" ภายใต้การบังคับบัญชาของออกญาศรีธรรมราชเคชะชาติอำมาตยานุชิตพิพิธรัตนราชโกษาธิบดีอะภัยพิริยปรากรมพาหุ (ออกญาพระคลัง) กองงานของเจ้าท่าพราหมณ์ไทย ประกอบด้วยขุนนางหรือข้าราชการเหล่านี้คือ

ตารางแสดงองค์ประกอบของขุนนางและพนักงานในสังกัดเจ้าท่าพราหมณ์ไทย

ราชทินนาม	ตำแหน่ง	ศักดินา
หลวงนนทเกษ	เจ้าท่าพราหมณ์ไทย	800
หมื่นสังะวาจา หมื่นสังะวาที	ล่ามพราหมณ์ไทย	300

ที่มา : "พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน" กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 234.

นอกจากข้าราชการเหล่านี้แล้ว ยังมีช่างฝีมือในสังกัดหมื่นชำนาญโกไสยภายใต้การบังคับบัญชาของพระอุไทยธรรม เจ้ากรมเครื่องต้นตำแหน่งนี้เรียกว่า "ช่างขุนพราหมณ์ไทย" ประกอบด้วย

ตารางแสดงฐานะของช่างขุนพราหมณ์ไทย

ชื่อ	ตำแหน่ง	ศักดินา
นายเวระกู่ นายครุป่า นายประหม่านันตี นายเอระกะปี	ช่างขุนพราหมณ์ไทย	50 50 50 50

พราหมณ์เทศที่ปรากฏอยู่ในพระไอยการตำแหน่งพลเรือนเป็นคนเชื้อชาติใดมีผู้
รู้หลายท่านกล่าวไว้แตกต่างกันออกไปหนังสืออักขรานุชรินทร์หมอบรัดเลย์ อธิบายว่า

พราหมณ์เทศ, พราหมณ์ทั้งปวง ที่มาแต่เมืองเทศนั้น เหมือน
พราหมณ์เมืองกบิลพัสดุ์นั้น³⁷

“เมืองกบิลพัสดุ์” ในหนังสืออักขรานุชรินทร์ “เป็นชื่อเมืองๆหนึ่งตั้งอยู่ทาง
ทิศตะวันตกในแคว้นแคว้นฮินดูสถาน”³⁸ และรายงานทางการค้าของ ยอร์ช ไวท์ เมื่อ
ประมาณปี พ.ศ.2221 มีคำอธิบายของผู้แปลในวงเล็บว่าเมืองกบิลพัสดุ์ หมายถึงเมืองเมกกะ
กล่าวคือ

...ออกพระศรีมโนราช เป็นคนที่พระมหากษัตริย์ทรงชุบเลี้ยง
และได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอนุญาตให้ทำการค้าขาย
เฉพาะสินค้าอย่างนี้ (คือไม้หอมนานาชนิด) ได้พ้นจากการเป็นของ
ต้องห้าม ในสินค้าของหลวงมาหลายปี แต่ต่อมา ก่อนเวลาท่านที่ล่วง
แล้วถึงแก่กรรม การรับผูกขาดนั้นต้องคืน และการค้าเนื้อไม้เดี๋ยวนี้
เป็นหน้าที่เจ้าพนักงานคลังสินค้าของพระเจ้าแผ่นดิน ค้าขายเป็นของ
หลวง เนื้อไม้นี้พวกแขกมัวร์ใช้กันมากในเมืองฮินดูสถาน เมือง
ไซโครบัดและเมืองเบงกอล แต่ในเมืองเตอร์กี และซีอารเบียยังยิ่งใช้
มากขึ้นไปอีก และการที่เฉพาะต้องใช้มากนั้นก็คือ ในการบูชาพระ
มะหะหมัดในเมืองเมดีนาและเมืองเมกกะ (หรือที่แขกเมืองไทยเรียก
ว่ากบิลพัสดุ์) ...³⁹

การอธิบายคำว่า “พราหมณ์เทศ” หมายถึง “พราหมณ์ทั้งปวงที่มาแต่เมืองเทศ
นั้น เหมือนพราหมณ์เมืองกบิลพัสดุ์นั้น” และระบุที่ตั้งของ “เมืองกบิลพัสดุ์” ว่าหมายถึง
“เมืองเมกกะ” อันเป็นเมืองแสวงบุญของชาวมุสลิมในประเทศซาอุดีอาระเบีย อาจเป็นโลก

³⁷ แคนบีช บรัดเลย์, เรื่องเดิม, หน้า479.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า22.

³⁹ “บันทึกทางการค้าของ ยอร์ช ไวท์”, ประชุมพงศาวดาร เล่ม 12, หน้า302-303.

ทัศนเฉพาของคนสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นการชี้ว่าพราหมณ์เทศ คือชาวมุสลิมซึ่งเดินทางมาจากแถบตะวันออกกลาง ขุนวิจิตรมาตรา อธิบายชัดเจนว่า

เมืองเมกกะจึงเป็นเมืองสำคัญของศาสนาอิสลามที่ชาวอิสลามทั่วไปนิยมไปนมัสการ ไทยโบราณเราชอบเรียกเมืองกบิลพัสดุ์ ถ้าไปเมกกะก็ว่าไปเมืองกบิลพัสดุ์ ข้าพเจ้าเคยได้ยินมาตั้งแต่ยังเด็กๆ เสมอ คงจะเรียกกันมานานแล้ว จนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เคยทรงถามว่า เหตุใดจึงเรียกเมืองเมกกะว่าเมืองกบิลพัสดุ์ ที่เรียกเช่นนั้นก็คงจะเทียบเรื่องพระพุทธรูปเจ้าเกิดที่เมืองกบิลพัสดุ์ เป็นที่ซิมทรากันดีก็เอาชื่อไปเรียกเมืองเมกกะให้เข้าใจหมายรู้ง่ายเข้า...⁴⁰

ด้วยเหตุนี้ขุนวิจิตรมาตราเสนอว่า “พราหมณ์เทศ” เป็นแซกพราหมณ์ราษฎร ที่เดินทางมาจากอินเดียไม่ใช่พราหมณ์พิธี จึงเรียกว่า “พราหมณ์เทศ” พราหมณ์เทศมิใช่แซกมุสลิม⁴¹ ขณะที่จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ชี้ว่า “พราหมณ์เทศ” เป็นชาวมุสลิม จากการอธิบายสังกัดของพราหมณ์เทศ ในกรมท่าขวาภายใต้การบังคับของขุนราชเศรษฐี และพระจูลาราชมนตรี ซึ่งเป็นชาวมุสลิม⁴²

อย่างไรก็ตาม การที่พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนระบุว่า “หลวงนนทเกษได้ว่า พราหมณ์เทศ” อาจเป็นสิ่งบ่งชี้ให้เห็นคำตอบเกี่ยวกับเชื้อชาติของพราหมณ์เทศได้คำ “หลวงนนทเกษ” เป็นราชทินนามที่เกิดจากการนำคำสามคำเข้ามาสนธิกัน คือ

⁴⁰ สง่า กาญจนาคพันธุ์, เรื่องเดิม, หน้า 9

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 142-143

⁴² จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, เรื่องเดิม, (เอกสารอัดสำเนา)

ตารางอธิบายความหมายของราชทินนามเจ้าท่าพราหมณ์เทศ

ราชทินนาม	การสนธิคำ	ความหมาย
หลวงนนทเกษ (นา 800)	หลวง + นนทะ + เกษะ	ออกหลวงผู้เป็นใหญ่เหนือ ชาวโปรตุเกส

หากแปลราชทินนามของหลวงนนทเกษว่า “ออกหลวงศิระชะโต”^{*} ราชทินนามเจ้าท่าพราหมณ์เทศผู้นี้ก็คงจะมีได้บอกลักษณะหน้าที่ตำแหน่งการงานของขุนนางผู้นี้เลย สังคมจารีตสมัยอยุธยา แม้แต่พนักงานนำสาร (หรือตำแหน่ง “คนเรวเดิรตรา”) ในกรมมหาดไทยก็ได้รับพระราชทานทินนามอันบ่งชี้ถึงความรับผิดชอบในงานของตน อาทิ

ตารางแสดงให้เห็นความหมายในราชทินนามของคนเรวเดิรตรา

ราชทินนาม		ศักดิ์
นายรีบเรวรด 1	นายวดเทียบลม 1	} 150
นายฝ้ายใจคิด 1	นายจิตรใจคน 1	
นายผยองเวหาศ1	นายผาดเวหา 1	
นายลิ่วแล่นลัด 1	นายทัตเทียบลม 1	
นายสุดสากล 1	นายคลสาคร 1	
นายชำนาญภูมาน 1	นายชำนาญไวยราบ 1	
นายเทียวทุกด้าว 1	นายท้าวทุกแดน 1	

^{*} อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ชนชาติของหลวงนนทเกษในความหมายเชิงวัฒนธรรม มีอาจหลีกเลี่ยงการแปลราชทินนามของหลวงนนทเกษว่า “ออกหลวงศิระชะโต” ได้ซึ่งก็มีผลการศึกษาที่น่าสนใจเช่นเดียวกัน, ดูหัวข้อ “คำอธิบายเกี่ยวกับพราหมณ์เทศจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกแง่มุมหนึ่ง”

นายสวัสดิ์เมืองแมน 1	นายแสนเมืองจบ 1	
นายตรลอดไทรภพ 1	นายตรลบเวหา 1	
นายสุคแคนฟ้า 1	นายล่าแคนดิน 1	

ที่มา : “พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน”. กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 227

เมื่อราชทินนามของเจ้าท่าพราหมณ์ไทย คือ หลวงนนทเกษ แปลว่า ออกหลวงผู้เป็นใหญ่เหนือชาวโปรตุเกส จะมีความหมายสอดคล้องกับจารีตในการปกครองชนชาติต่างๆ ที่เดินทางเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารแห่งราชอาณาจักรสยาม ซึ่งระบุว่า

พระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งตั้งหัวหน้ำราษฎรแต่ละสังกัดชาติ

ให้ไปปกครองกันเองตามประเพณีนิยม¹³

ออกหลวงนนทเกษจึงอาจเป็นชาวโปรตุเกสหรืออย่างน้อยที่สุดก็เป็นขุนนางที่เป็นใหญ่เหนือชาวโปรตุเกส ดังนั้น “ล่ามพราหมณ์ไทย” จึงอาจเป็นชาวโปรตุเกสหรือผู้รู้ภาษาโปรตุเกส และ “ช่างขุนพราหมณ์ไทย” ก็อาจเป็นชาวโปรตุเกสด้วยเช่นกัน

ตารางอธิบายความสัมพันธ์ของขุนนางและพนักงานชาวพราหมณ์ไทย

ราชทินนาม, นาม	ตำแหน่ง	สังกัด	ศักดินา
หลวงนนทเกษ	เจ้าท่าได้ว่าพราหมณ์ไทย	พระจตุลาราชมนตรี	800
หมื่นสัจจะวาจา	ล่าม (พราหมณ์ไทย)	หลวงนนทเกษ	300
หมื่นสัจวาที	ล่าม (พราหมณ์ไทย)		300
นายเวระกู่	ช่างขุนพราหมณ์ไทย	หมื่นชำนาญโกไสย	50
นายครุป่า	ช่างขุนพราหมณ์ไทย	(ในพระอุไทยธรรม)	50
นายประหม่านันตี	ช่างขุนพราหมณ์ไทย	เจ้ากรมเครื่องคั้น)	50
นายเอระกะปี	ช่างขุนพราหมณ์ไทย		50

ที่มา : “พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน”. กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 234.246

¹³ นิโคลาส แชร์แวล, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร(พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2516), หน้า 62.

ตารางเปรียบเทียบชื่อโปรตุเกสในหลักฐานไทย
กับชื่อนักเดินทางชาวโปรตุเกสในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ 21-23

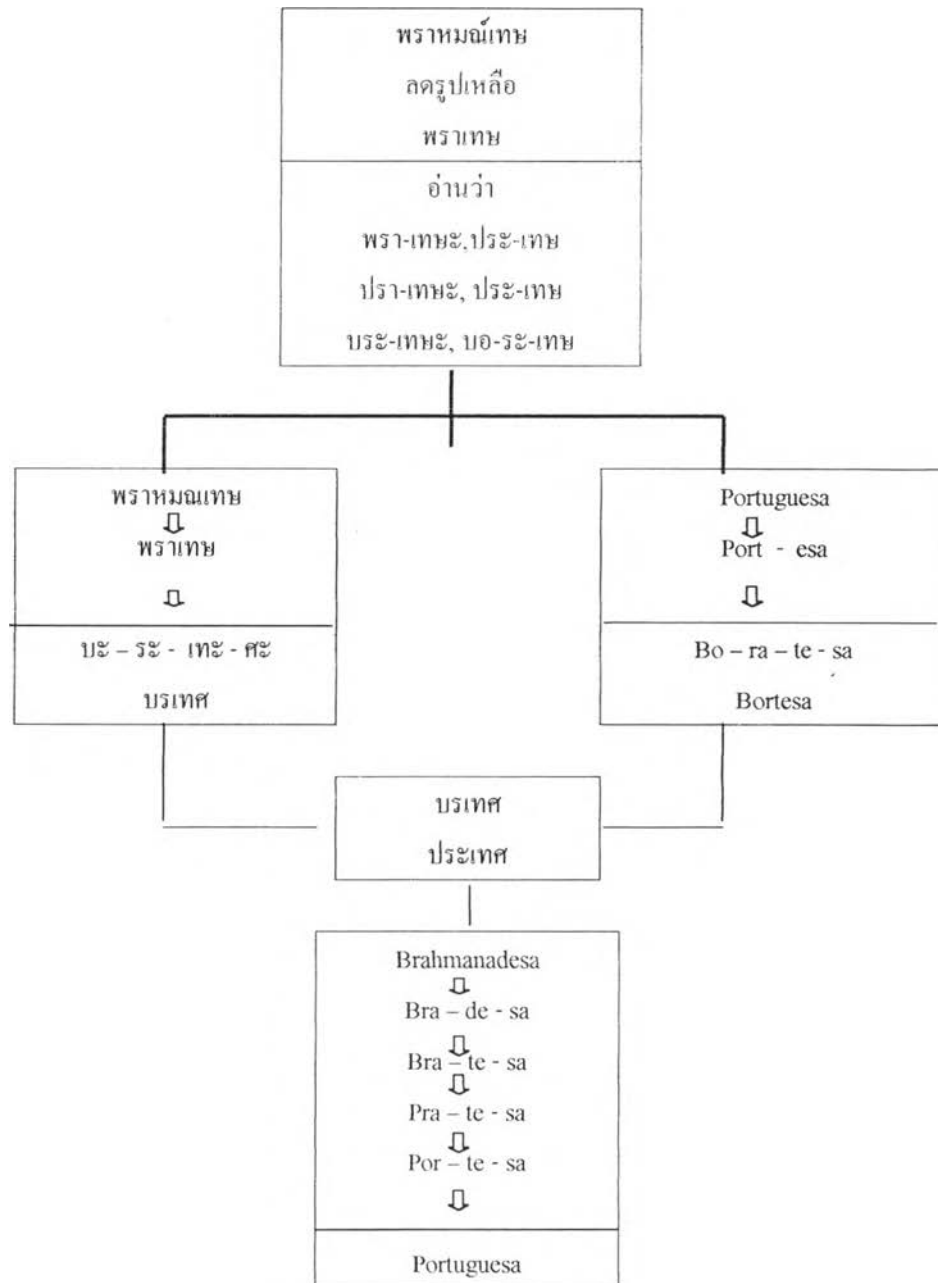
ชื่อโปรตุเกสสำเนียงไทยในพระไอยการ ตำแหน่งนาพลเรือ (กฎหมายตราสามดวง)	Português nomes em comparação (Portuguese names in comparison)
นายเวอร์กู	Veracruz (เวราครูซ)
นายครุป่า	Baptisa (บาติซตา) ⁴⁴ Cabrera (คาบรึรา)
นายประหม่านันตี	Pimentel (ปีเมนเตว) Martims (มาร์ติงซ์) Femandes (แฟร์นันดีช)
นายเอระกะปี	Aires Cabriel (แอริช กาบรีเอว) Aires Goncalves de Miranda (แอริช กงซาลวีช ดี มิร์รันดา)

ที่มา : C.R. Boxer, Fidalgos in the Far East 1550 - 1770 (Oxford London, 1968), pp.269-275.

⁴⁴ P.Manuel Teixeira, Portugal na Tailandia (Macau : Imprensa Nacional de Macau, 1983), pp.80-84.

การพิสูจน์แนวความคิดข้างต้นอีกชั้นหนึ่งโดยนำคำ “พราหมณ์ไทย” มาตรวจสอบ เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านการเปล่งเสียงตามหลักภาษาศาสตร์ จะแลเห็นความเป็นมาของคำดังกล่าวว่ามีความสอดคล้องกับชุดคำ “บรเทศ - ประเทศ” และ “Portugues-Portuguesa” อันเป็นรากศัพท์ดั้งเดิมอย่างชัดเจน กล่าวคือ

แผนภูมิแสดงพัฒนาการของคำ “พราหมณ์ไทย - บรเทศ”

ตารางเปรียบเทียบชื่อโปรตุเกสสำเนียงไทยในพระราชพงศาวดาร

ชื่อโปรตุเกสสำเนียงไทย	Portugues momes em Comparação
ชาวประเทศชื่ออมรวดี ⁴⁵	Amaral? (อามาราล) Amarelado? (อามาริราดู)
ละวิสเวโล ⁴⁶	- Blas Ruys de Hernan Gonzales - Diago Veloso

วัฒนธรรมการรับเอาคำในภาษาต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทย อาทิการแปลคำภาษาบาลี และสันสกฤต ที่เป็นชื่อเฉพาะออกเป็นภาษาไทยและเรียกขานด้วยคำไทยๆ นั้น เป็นความนิยมที่เกิดขึ้นมาแล้ว ตั้งแต่ครั้งที่ชาวสยามยังไม่คุ้นเคยกับภาษาบาลีสันสกฤต⁴⁷ ถึงกระนั้นนักวิชาการก็สามารถสืบหาพัฒนาการของคำต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ทำนองเดียวกันการค้นหาร่องรอยของภาษาตะวันตกที่ติดค้างอยู่ในหลักฐานประวัติศาสตร์ของไทย ก็ได้อาศัยพื้นฐานการศึกษาพัฒนาการเกี่ยวกับการออกเสียงเป็นเครื่องมืออธิบายที่มาของคำจากการวิเคราะห์พบว่าภาษาตะวันตกที่ถูกบันทึกไว้ในเอกสารประวัติศาสตร์ไทยบางคำจะออกเสียงต่างไปจากเดิม เล็กน้อย เช่น

⁴⁵ “พระราชพงศาวดาร ฉบับบริติชมิวเซียม” ประชุมพงศาวดาร ภาคที่82, หน้า76

⁴⁶ “พงศาวดารเขมร” ประชุมพงศาวดารเล่ม 1, หน้า 203 หลักฐานชิ้นนี้รวบรวมขึ้นในรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่5 (ค.ศ.1869) คูบานแพนงเดิม,หน้า189 ระบุว่า...มีฝรั่งคนหนึ่งชื่อละวิสเวโล...” แต่หลักฐานสเปนระบุว่า “ละวิสเวโล” เป็นชื่อของฝรั่งสองคน คนแรกคือ Blas Ruys de Gonzales ชาวสเปน และ Diago Beloso ชาวโปรตุเกส ดู จันทรฉาย ภัคอรุณ, กรุงศรีอยุธยาในเอกสารหลักฐานสเปน (กรุงเทพฯ : ประชาชน, 2532),หน้า67 ,74, 92

⁴⁷ จิตร ภูมิศักดิ์, สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา,(กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์,2522),หน้า61

ตารางเปรียบเทียบคำเดิมในภาษาตะวันตกที่ปรากฏในเอกสารไทย

(1)

คำเดิม	เอกสารไทย	หมายเหตุ
Uitlander [*]	วิลันดา	พัฒนาการของคำแบบ lingua – franca ^{**}

เป็นต้น

คำในภาษาตะวันตกบางคำเมื่อเข้ามาติดค้างอยู่ในหลักฐานฝ่ายไทย เสียงจะ
กลับคลาดเคลื่อนออกไปจากเดิมมาก เช่น

* ในภาษาโปรตุเกสมีคำเรียกเครื่องดื่มวิสกี้ (Whiskey, Whisky) ว่า “วิซกี (Uisque)” คำวันตันเดอร์นี้เป็นคำที่ชาวอังกฤษเรียกชาวฮอลันดา ชาวฮอลันดาเรียกตัวเองว่า “เอ็ดลันเดอร์” หรือ “เฮ้ลันดา”, คำอธิบายของ อลัน อาร์เธอร์ กูดแมน (Alan Arthur Goodman) ครูสอนภาษาอังกฤษโรงเรียนวินิจศึกษา(ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ) อ.เมือง จ.ลพบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2540 อาจเป็นไปได้ว่า คำ “วิลันดา” มาจากการผสมผสานกันระหว่าง คำ “วิลันเดอร์” กับ “เฮ้ลันดา” หรือ “ฮอลันดา”, ชาวโปรตุเกส (ปัจจุบัน)เรียก ชาวฮอลันดาว่า “ฮอลันดา” (Holanda) โดยไม่ออกเสียง “h”

** พัฒนาการของคำแบบ lingua-franca หมายถึงการนำคำหรือภาษาต่างประเทศหรือภาษาตะวันตกมาใช้ผสมผสานตามแบบฉบับของภาษาพื้นเมืองอย่างแพร่หลายจนแทบจะตรวจสอบย้อนกลับไปได้ว่าคำนั้นมาจากรากศัพท์อะไร

ตารางเปรียบเทียบคำเดิมภาษาตะวันตกที่ปรากฏในเอกสารไทย

(2)

คำเดิม	เอกสารไทย
Government of Siam	กัศพินมันสยาม ⁴⁸
Gradential	กระดานสาร ⁴⁹
Maxmuller	โมกษะมูลาจารย์ ⁵⁰
Dona Guiomar de Pina	ท้าวทองกีบม้า ⁵¹
temperature	เต็มปะระตุระ*
Monsier	มูซุ ⁵²
Compagnie	กุมป็นหยี ⁵³

เป็นต้น

ส่วนคำ “Portugucs – Portuguesa” ที่ตกค้างอยู่ในเอกสารไทย เป็น “ประเทศ – ประเทศ” และ/หรือ “พราหมณ์เทศ” นั้น เป็นพัฒนาการของการลดรูปคำศัพท์และแปลง

⁴⁸ สมบัติ พลายน้อย. ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย (พระนคร : สำนักพิมพ์รวมสาส์น, 2516), หน้า 314

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 314.

* คำบอกเล่าของ พ.อ.สุพชร อรรถกร อติศาจารย์ อดีตอาจารย์โรงเรียนนายร้อยทหารแผนที่ กองบัญชาการทหารสูงสุด (เมื่อ พ.ศ.2532) การออกเสียงภาษาอังกฤษสำเนียงไทยคำนี้ไปพ้องกับคำที่มีความหมายเดียวกันในภาษาโปรตุเกสว่า “temperatura - เต็มปีระตุระ” โดยบังเอิญ

⁵² ประชุมพงศาวดาร เล่ม 20, หน้า 154 และ 161

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

เสียงซึ่งยังคงรักษารากเหง้าของคำศัพท์ในภาษาเดิมให้เห็นคล้ายกับการถ่ายทอดศัพท์เฉพาะทางวิชาการจากภาษาตะวันตกมาเป็นภาษาไทยในปัจจุบัน

คำอธิบายเกี่ยวกับพราหมณ์เทศจากหลักฐานประวัติศาสตร์อีกแง่มุมหนึ่ง

พราหมณ์ในประเทศอินเดียมีอยู่ด้วยกันหลายคณะแต่อาจจำแนกออกเป็นพราหมณ์ฝ่ายเหนือ คือ “ปัญจโคตะ” และพราหมณ์ฝ่ายใต้คือ “ปัญจทราวิท” หนังสือตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชเป็นหลักฐานเก่าแก่เกี่ยวกับพราหมณ์ในสยามระบุว่า คำนำเนิคของพราหมณ์ในประวัติศาสตร์ไทย เป็นพราหมณ์ฝ่ายใต้หรือพราหมณ์ทมิฬที่เดินทางเข้ามายังเมืองนครศรีธรรมราชเป็นครั้งแรก พราหมณ์ทมิฬพวกนี้นับถือพระอิศวรเป็นเทพเจ้าสูงสุด จัดอยู่ในพวกลัทธิไสวณิกาย พวกเขาเป็นผู้ที่นำพิธีศรียำพวย ศรียำพวยเข้ามาเผยแพร่ในสยาม พิธีศรียำพวยศรียำพวย เป็นพิธีกรรมสำคัญของศาสนาพราหมณ์คือเป็นงานนักขัตฤกษ์ปีใหม่ของพราหมณ์ อันสืบเนื่องมาจากคติความเชื่อที่ว่า ในระหว่างวันขึ้น 7 ค่ำ เดือนอ้าย ถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือนอ้าย พระอิศวรจะเสด็จลงมาเยี่ยมโลกมนุษย์เป็นเวลา 10 วัน ในระหว่างนี้พราหมณ์ทมิฬ จึงจัดให้มีพิธีบูชาพระอิศวร เรียกว่า พิธีศรียำพวย และเมื่อพระอิศวรเสด็จกลับลงสู่สรวงสวรรค์แล้ว ก็จะถึงช่วงเวลาที่พระนารายณ์เสด็จลงมาบนโลกมนุษย์ จัดให้มีพิธีรับพระนารายณ์เรียกว่า พิธีศรียำพวย ด้วยเหตุนี้พระราชพิธีศรียำพวยและศรียำพวย จึงจัดเป็นพิธีต่อเนื่องกัน 2 พิธี รวมเรียกว่า พิธีศรียำพวย ศรียำพวย พิธีเริ่มต้นด้วยการอัญเชิญเทพเจ้าเสด็จลงมาเยี่ยมโลกมนุษย์เรียกว่า “พิธีเปิดประตูควาลัยไกรลาส” จากนั้นพราหมณ์นาถวัน หรือ พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีโล้ชิงช้า (นาถวัน สันนิษฐานว่าเป็นภาษาทมิฬ แปลว่า ชายสี่คน) จะแสดงพิธีโล้ชิงช้าถวายแด่พระอิศวร ระหว่างนั้นจะมีการอ่านโศลกสรรเสริญ พร้อมทั้งมีการถวายข้าวตอกดอกไม้ ผลไม้ต่างๆ เพื่อขอบคุณต่อเทพเจ้าที่บันดาลให้การเพาะปลูกได้ผลดี เมื่อเสร็จพิธีแล้วจึงนำมาแจกให้บริโภคร่วมกันเพื่อความเป็นสิริมงคล ขั้นตอนสุดท้ายคือ พิธีสร่งน้ำเทพเจ้า แล้วอัญเชิญเทพเจ้าขึ้นสู่หังส์ เพื่อส่งกลับคืนสู่วิมานเรียกว่ากล่อมหังส์หรือช้าหังส์ การโล้ชิงช้าเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญอย่างมากในพระราชพิธีศรียำพวย ศรียำพวย ทำขึ้นเพื่อเป็นการหยั่งความมั่นคงของโลก ตำนานพระอิศวรกล่าวว่าเมื่อครั้งที่พระพรหมสร้างโลกนั้น ได้ทรงขอให้พระ

อิศวรมาเป็นผู้ปกป้องรักษาคุ้มครองโลก แต่พระอิศวรทรงหวังใยว่าโลกจะไม่มั่นคงแข็งแรง จึงเสด็จมาบนโลกด้วยพระบาทข้างเดียว แล้วให้พญานาค ผู้ทรงฤทธิ์มาโล้ย้อยู่ระหว่างขุนเขาสองฝั่งมหาสมุทร เมื่อปรากฏว่าโลกยังมั่นคงแข็งแรงคืออยู่ พญานาคทั้งหลายต่างรู้สึกยินดีและลงเล่นน้ำเฉลิมฉลองเป็นการใหญ่ เสาชิงช้าเปรียบได้กับขุนเขาทั้งสองฝั่งมหาสมุทร ผู้โล้ชิงช้าที่เรียกว่า นาลิวัน ก็คือ พญานาค การโล้ชิงช้าในพิธีศรียาพวย จึงมีความหมายว่า แผ่นดินที่ได้ทำพิธีศรียาพวยแล้วจะมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบไป⁵⁴ พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน ระบุว่าครูล้อชิงช้าในพระราชพิธีศรียาพวย-ศรียาพวย คือ ขุนพรหมไสมยนา 400⁵⁵

“กฎมณเฑียรบาล” ยืนยันถึงแหล่งที่มาของพราหมณ์ในราชสำนักอยุธยา และอธิบายหน้าที่ของพราหมณ์ กลุ่มหนึ่ง ดังนี้

เดิมตำแหน่งโหราหน้าหลังเป็นคนแลฝ่ายได้ขึ้นดังนี้

โหราหน้า คือ พระโหราธิบดี พขุนโชติ

ศาสตราจารย์ราชบัณฑิต

โหราหลัง คือ พระโลกทิวโหราธิบดี พขุน

เทพากร ราชบัณฑิต

แลโหราหน้าได้ว่าราชการข้างหน้าแลราชการ

การพราหมณ์ พระราชพิธี คือ การทวาทโสศก

ทั้ง 12

เดือน เว้นแต่การพระราชพิธี ศรียาพวยได้ข้าง

โหราหลัง

อนึ่งโหราหน้าได้ราชการ คือ การพระราช

⁵⁴ ศุกลรัตน์ ธาราศักดิ์, “ศรียาพวย-ศรียาพวย” อภิธานศัพท์ไทยที่มีต้นเค้ามาจากภาษาต่างประเทศ (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2541), หน้า 102-108.

⁵⁵ “พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน” กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1, หน้า 266.

พิທີ พยุหบาตราพิไชยสงคราม แลราชการฝ่ายข้าง
หน้าและราชการข้าทหารทั้งปวง ถ้าหากตัวมิได้ ได้
แก่ขุนโชต บหัด

โหราหลังได้ราชการฝ่ายหลัง คือ ทำฎีกาข้าง
การพราหมณเทศ คือ การพระราชพิທີตรีย่าพวย
แลการสมเด็จพระอรรคมเหษีและพระอรรคชายา
แลแม่หัวเมือง ขแม่เจ้าพระสนมทั้งปวง และสม
เด็จพระเจ้าลูกเธอ เอกโท ถ้าแลหาตัวเจ้ากรมหน้า
หลังมิได้ บหัดกรมทำฎีกาต่าง แลได้แต่งพระเภา
เข้ากรมใด แลองค์ใด หมู่กำนันแลกรมแลเมือง คือ
โหราหน้า ได้เข้าพระพรหมราชา แลแต่งพระไปซึ่ง
การพิທີเภาเข้าโหราหลังได้เข้าพระศรีวาทีศย์ แล
แต่งพระไปซึ่งการพระราชพิທີด้วยกันหมู่กำนัน
ปดิดินนั้น แพบ*ได้โหราหน้า เมืองไชยนาถได้
โหราหลัง ถ้าแลทางสงกรานตเผด็จศึกได้แต่งฎีกา
คนแลไป...⁵⁶

เจ้ากรมโหราหน้าคือ พระโหราธิบดี (นา 3000) ปลัดกรม คือ ขุนโชต (นา
800) เจ้ากรมโหราหลังคือ หลวงโลกทีป (นา 1600) ปลัดกรมคือขุนเทพากร (นา 800)⁵⁷
ขุนนางเหล่านี้อาจเป็นคนเชื้อสายพราหมณ์ที่เดินทางมาจากหัวเมืองฝ่ายใต้คือเมือง
นครศรีธรรมราชสืบเนื่องกันมา

การพระราชพิธิ “สนานตรีย่าพวย” ในเดือนอ้าย⁵⁸ (ธันวาคม) กฎมณเฑียรบาล

* เห็นจะเป็นเมืองแพรกศรีราชา เนื่องด้วยเมืองไชยนาถได้โหราหลัง

⁵⁶ “กฎมณเฑียรบาล” กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1, หน้า 127-129.

⁵⁷ “พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน” กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1, หน้า 257.

⁵⁸ “กฎมณเฑียรบาล” กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1, หน้า 130.

ระบุดึงหน้าที่ของขุนนางและพราหมณ์ผู้ใหญ่ ดังนี้

สนานตรีย่าพวย พระศรีอรรคราชทูลผ้า พระพลเทพทูล
น้ำ พระราชบโรหิตพระครูอภิรามถวายน้ำสังข์ พระมเหศวรพระพิ
เชตถวายน้ำกลด พระญาณประกาศถวาย โสลกพระอิสวรัรักษา
ถวายพระพร ขุนวิสุทธโกษถวายเข้าตอกดอกไม้เข้าเฝ้าเข้าพอง
วังรับเข้าเฝ้า⁵⁹

พระศรีอรรคราชผู้ทูลถวายผ้า หมายถึงออกญาศรีธรรมราช (ออกญาโกษาธิบดี)
เนื่องจากกฎมณเฑียรบาลระบุให้ “คลังถวายผ้าขับพลเทพน้ำ น้ำสังข์บโรหิตภิราม น้ำกลด
มเหศวรพิเชต”⁶⁰ พระพลเทพ คือ ออกญากระเสดราธิบดี พระราชบโรหิต คือ พระมหाराชครู
พระราชประโรหิตาจารย์ พระครูอภิราม คือ พระราชครู พระครูพิรามฯ พระมเหศวร คือ พระ
มหाराชครู พระครูมหิธรฯ พระพิเชต คือ พระราชครู พระครูพิเชตสรราชฯ พระญาณประ
ภาสคือ พระญาณประกาศอธิบดีโหรดาจารย์ พระอิสวรัรักษา คือ พระอิสวรัธิบดีศรี
สิทธิพฤทธิบาท ขุนวิสุทธโกษ คือ ขุนวิสุทธโกษนบ้ำเรอ(หะ)⁶¹

“การทำฎีกาข้างการพราหมณ์เทศ” ซึ่งระบุในกฎมณเฑียรบาล อาจหมายถึงการ
ถวายฤกษ์และการเตรียมพระราชพิธีตรีย่าพวย-ตรีพวย ตามแบบอย่างขั้นตอนของพิธี
พราหมณ์ในอินเดียได้* และอาจรวมไปถึงการอ่านโศลกสรรเสริญเทพเจ้าในศาสนา

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า144

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า134

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า231,233,265,266.

* ในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง พระโหราธิบดีเคยทำนายว่าจะเกิดอัคคีภัยในพระ
ราชวังหลวง พระราชพงศาวดารบันทึกว่า “ลุศักราช 1005 ปีมะแมเบญจศก พระโหรถวาย
เริกส์ศีกาว่า...” พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับกรมพระปรมานุชิตชิโนรส เล่ม 2
พิมพ์ในงานพระเมรุ พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าบุษบันบัวผัน (20ธ.ค.2485):280 และ
ตำแหน่งพระครูใบฎีกาทองฝ่ายพุทธซึ่งทำหน้าที่เป็นสงฆ์ฝ่ายบูรการ อาจเป็น “Keyword”
เพื่อใช้เปรียบเทียบและอธิบาย “การทำฎีกาข้างการพราหมณ์เทศ” ได้ดี

พราหมณ์เป็นภาษาทมิฬ จึงเป็นไปได้ว่าราชสำนักอยุธยาจะมี "ผู้รู้การฝ่ายพราหมณ์เทศ" รับราชการอยู่ด้วยคนกลุ่มนี้อาจเป็นพราหมณ์ทมิฬซึ่งเดินทางมาจากอินเดียได้ เพื่อประกอบพระราชพิธี ครีയാพวยตรีพวย ภายใต้สังกัดของกรมโหราหลัง คือ พระโลกทีปโหราธิบดี พราหมณ์ทมิฬจากอินเดียได้ อาจมีผู้ติดตามมาด้วยจำนวนไม่น้อย เนื่องด้วยพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน ระบุถึงตำแหน่งล่ามพราหมณ์เทศ เจ้าท่าพราหมณ์เทศ และช่างชุนพราหมณ์เทศครบถ้วน ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้น (ดูคำอธิบายเรื่องพราหมณ์เทศ เชิงนิรุกติศาสตร์) อาจเป็นไปได้ช่างช่างชุนพราหมณ์เทศ คือบริวารของพราหมณ์ทมิฬที่เดินทางมาจากอินเดียได้ ทำให้ต้องมีล่ามพราหมณ์เทศคอยเป็น "ผู้สื่อผ่านถ่ายทอดความเข้าใจกับทางการสยาม" ล่ามพราหมณ์เทศก็คือผู้รู้ภาษาทมิฬ และภาษาสยาม ล่ามจึงอาจเป็นชาวทมิฬหรือชาวสยามก็ได้ ส่วนเจ้าท่าพราหมณ์เทศนั้น หากราชทินนามที่ปรากฏอยู่ในหลักฐาน มิได้มีความหมายคลาดเคลื่อนไปจาก "ออกหลวงผู้เป็นใหญ่เหนือชาวโปรตุเกส" ในช่วงเวลาหนึ่งหลวง นนทเกษก็อาจได้รับแต่งตั้งให้ปกครองดูแล "พราหมณ์เทศ" ด้วยอีกกลุ่มหนึ่ง นอกเหนือไปจากการปกครองชาวโปรตุเกสในกรุงศรีอยุธยา การที่โปรตุเกสมีอาณานิคมที่เมือง โคชิน (อินเดียใต้) และเมืองกัว (อินเดียตะวันตก) อาจเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้หัวหน้าชาวโปรตุเกสเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ "ว่าพราหมณ์เทศ" ก็ได้

การอธิบายว่า "ทำฎีกาช่างการพราหมณ์เทศ" หมายถึง การถวายฤกษ์และการเตรียมพระราชพิธีครีയാพวย - ตรีพวยตามแบบอย่างพิธีพราหมณ์อินเดียใต้ อาจถูกโต้แย้งว่า เป็นเพียงการเตรียมขั้นตอน กระบวนการพระราชพิธีตามแบบอินเดียใต้ มิได้หมายถึง "ชาว พราหมณ์เทศ" แต่เมื่อ "การพราหมณ์เทศ" หมายถึง รูปแบบของพิธีพราหมณ์ทมิฬแห่ง อินเดียพราหมณ์ทมิฬแห่งอินเดียใต้ และมีหลักฐานในพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนกล่าวถึง "เจ้าท่าพราหมณ์เทศ ล่าม พราหมณ์เทศ และช่างชุนพราหมณ์เทศ" บ่งชี้ถึงองค์ประกอบของชุมชน ก็ย่อมแสดงให้เห็นว่า "เชื้อชาติชาวพราหมณ์เทศ - พราหมณ์เทศ" มีจริง ดังนั้นคำ "พราหมณ์เทศ กับ พราหมณ์เทศ" จึงมีความหมายเดียวกัน และเกี่ยวข้องกับพราหมณ์ที่เดินทางมาจากอินเดียใต้

ช่างชุนพราหมณ์เทศ เป็นช่างฝีมือสังกัดหมื่นชำนาญโกไสย ให้พระอัฐไทยธรรมเจ้ากรมเครื่องต้น (นา 5000) ตำแหน่ง "ช่างชุนพราหมณ์เทศ" ประกอบด้วย

ภายในกรมเครื่องต้นมีพนักงานหลายฝ่าย อาทิ พนักงานพระภุษา พนักงานพระมาลา กำนัลพระภุษา กำนัลพระมาลา พนักงานสอดศรีเครื่องต้น พนักงานย้อมศรีเครื่องต้น พนักงานพระสาาง พนักงานพระสุคนธมูรธาภิเษก พนักงานกลั่นน้ำมัน ช่างสะนะ (ไทย) จีนช่างสะนะ และช่างชุนพราหมณ์เทศ ในจำนวนนี้ช่างชุนพราหมณ์เทศ เป็นช่างฝีมือที่มีศักดิ์น้อยที่สุด ขณะที่จีนช่างสะนะ ถือนา 600 ส่วน ช่างสะนะ (ไทย) ถือนาเพียง 200 จะเห็นได้ว่าทั้งจีนช่างสะนะและช่างชุนพราหมณ์เทศอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของหมื่นชำนาญโกไสย (นา 800) ส่วนช่างสะนะ (ไทย นา 200) อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของขุนจิตรตราพอน (นา 600) ในสังกัดกรมเครื่องต้นของขุนอุไทยธรรม (นา 5000) อีกชั้นหนึ่ง

อักขรานุชรินทร์หมอบรัดเลย์ อธิบายว่า

“ช่างสะนะ, เป็นชื่อพวกเจ๊กช่างเย็บผ้า นั้น เหมือนอย่างพวกไซหงอช่างเย็บเป็นต้น”⁶²

เข้าใจว่าในชั้นหลังช่างสะนะไทยจะหาได้น้อยเต็มที ทำให้คำจำกัดความดังกล่าวตกเป็นของชาวจีนไปหมด

ส่วน “ช่างชุน” อักขรานุชรินทร์บันทึกความหมายและบริบทที่เกี่ยวข้องกับชื่อตำแหน่งไว้ดังนี้

ชุน, เป็นเครื่องมือสำหรับควักถุง เปนต้น ทำด้วยงาช้างบ้าง ทำด้วยลายไม้บ้าง”

ถุงชุน, คือ การที่เอาด้ายถาใหม่ ใส่ที่ชุนแล้ว, ทำเปนถุงสำหรับใส่เงิน เปนต้น

ชุนปัก, คือ การที่เอาด้ายถาใหม่, ใส่ที่ชุนแล้ว, ปักกรองทำเปนดอกดวงต่างๆ เหมือนอย่างผ้ากรองนั้น

ชุนผ้า, คือ อากาที่เอาผ้าขาด ถาผ้าถลูแล้ว, ชุนให้เป็นผ้าดี

⁶² แคนบิช บรัดเลย์ อักขรานุชรินทร์ (พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2541), หน้า 176

แผ่นดิน⁶³

ดังนั้น ช่างขุนพราหมณ์ ก็คือ ช่างฝีมือกลุ่มหนึ่ง ทำหน้าที่สอดคล้องกับพฤติกรรมข้างต้น แต่งานที่ช่างขุนพราหมณ์จะทำอาจจัดอยู่ในกลุ่มที่มีผลงานพื้น ๆ ไม่ต้องอาศัยฝีมือความประณีตและความชำนาญชั้นสูง มีนาเพียงคนละ 50 ในขณะที่เงินช่างสะนะ ซึ่งมีราชทินนามว่า “หมื่น พิมลภูษิต และหมื่น ชำระภูษิต” บ่งบอกถึงการทำความสะอาดผ้าไหมเนื้อดี ราคาแพง จำเป็นต้องใช้ฝีมือประสบการณ์ความชำนาญ และความประณีตอย่างสูง จึงมีศักดิ์มากกว่าช่างขุนพราหมณ์ไทย สิ่งบ่งชี้ว่าเงินช่างสะนะปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับผ้าไหมเนื้อดี คือ ราชทินนามของหมื่นชำนาญโกสโย ผู้เป็นต้นสังกัดของเงินช่างสะนะนั้น หมายถึง “ผู้เชี่ยวชาญเรื่องผ้าซึ่งทำจากไหม”⁶⁴

การที่ขุนวิจิตรมาตราระบุว่า พราหมณ์เทศ มิใช่ชาวมุสลิมนั้นถูกต้องแต่เมื่อชี้ว่าพราหมณ์เทศ เป็นพราหมณ์ราษฎร์ธรรมดาที่เดินทางมาจากอินเดีย มิใช่พราหมณ์พิธี อาจคลาดเคลื่อนเล็กน้อย เนื่องจากมีหลักฐานยืนยันชัดเจนว่า พราหมณ์เทศส่วนหนึ่งเป็นพราหมณ์ที่มีผู้ประกอบพระราชพิธีครีयाพวาย-ตรีพวาย อีกส่วนหนึ่งเป็นช่างขุนพราหมณ์ไทย มีล้ามพราหมณ์ไทยเป็นผู้ติดต่อเชื่อมโยงสื่อความเข้าใจทางด้านภาษาของชุมชน มีหลวงนนทเกษ เจ้าท่าพราหมณ์ไทยเป็นผู้บังคับบัญชา

เกี่ยวกับราชทินนามหลวงนนทเกษนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งอันจะนำมาโต้แย้งได้ว่า “หลวงนนทเกษ เจ้าท่าพราหมณ์ไทย” อาจเป็นเชื้อสายชาวอินเดียได้ หรือแขกพราหมณ์ที่มีพ คือ เมื่อยืนยันว่า ราชทินนามของหลวงนนทเกษ แปลว่า “ออกหลวงศิริชะโต” ก็ได้ความหมายเช่นกัน เพราะสอดคล้องกับวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวอินเดีย หรือแขกเทศกลุ่มหนึ่ง ซึ่งปรากฏอยู่ในโคลง กระบวนแห่กฐิน พุทธยาตราทางสถลมารคชลมารค พระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสฯ ทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3

⁶³ “กฎมณเฑียรบาล”, กฎหมายตราสามดวงเล่ม 1, หน้า 127-129

⁶⁴ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หน้า 122

กรมท่าแขกเทศล้วน	แลโส ภณแฮ
กุมกระบี่เสโลห์	ง่าเงื่อ
พันรพัตร โปกเศียรโต	ตามเพศ เขาเฮย
สวมใส่กางเกงเสื่อ	จีบห้อมกรอบกรุย ⁵⁵

หากเป็นเช่นนั้นจริง “พราหมณ์เทศ-พราหมณ์เทศ” ก็ไม่เกี่ยวข้องกับ ชาวประเทศ
ชาวประเทศ หรือชาวโปรตุเกสแต่อย่างใด

ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับพราหมณ์เทศในฐานะพราหมณ์ทมิฬ

หลักฐาน คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ได้กล่าวถึงย่านที่อยู่อาศัยของ
พราหมณ์ในเขตกำแพงเมืองพระนครศรีอยุธยาไว้สองย่าน : ย่านแรกคือ หน้าวัดป่าในใกล้
โบสถ์ดำคลองประดู่ไหลเลียวไปทางตะวันออก

มีสะพานไม้ข้ามคลองนั้นตรงถนนป่า ผ่าเจิว ข้ามไป

บ้านพราหมณ์ นำวัดในใกล้โบสถพราหมณ์ ⁶⁶

บทว่าด้วย “ตลาดในเมืองพระนครศรีอยุธยา” กล่าวถึงย่านที่อยู่อาศัยของ
พราหมณ์ แห่งที่สองคือ ย่านบ้านพราหมณ์หน้าวัดช้าง

ถนนย่านบ้านพราหมณ์ นำวัดช้างมีตลาดคั่นขายกะ
บุงกะตร้า กะโล่ ครูเชือก เสื่อลวด เครื่องสารครบ ชื่อตลาด
บ้านพราหมณ์หนึ่ง ถนนย่านชีกุน มีร้านขายดอกไม้เพลิง
ค่างค่าง ขายสุราเข้ม สุรากะแซ่ ที่ศาลาริมเสาชิงช้า มีร้าน
ตลาดขายของสดเข้านน เปนตลาดใหญ่ ชื่อตลาดเสาชิงช้า
นำโบสถพราหมณ์เก่าตลาดหนึ่ง ⁶⁷

⁵⁵ สง่า กาญจนาคพันธุ์, เรื่องเดิม, หน้า162.

⁶⁶ ปรีดา ศรีชลาลัย, เรื่องเดิม, หน้า64

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22

คำอธิบาย “ภูมิแผ่นดินที่กรุงศรีอยุธยา”⁶⁸ ซึ่งเป็นเอกสารเก่าและเนื้อหาคล้ายกับคำอธิบาย “แผ่นดินที่กรุงศรีอยุธยา”⁶⁹ ในคำให้การชาวกรุงเก่า (แต่ภาษาที่ใช้เก่าแก่กว่ามาก) กล่าวถึงดินที่อยู่อาศัยของพราหมณ์อีกกลุ่มหนึ่ง ย่านวัดพร้าวในเขตทุ่งแก้ว ฝั่งตะวันออกของคลองสระบัวเหนือคลองคูเมือง(แม่น้ำลพบุรีเดิม) นอกเขตกำแพงเมืองพระนครศรีอยุธยาว่า

บ้านวัดพร้าว พราหมณ์ไททำแป้งหอม น้ำมันหอม ฐูป

กระแจะ กระดาด ขาย

พราหมณ์ไทยกลุ่มนี้เป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาทหรือไพร่หลวงพวกหนึ่งที่ประกอบอาชีพทำเครื่องหอมขายในเมืองพระนครศรีอยุธยา

จากหลักฐานคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม และคำอธิบายภูมิแผ่นดินที่กรุงศรีอยุธยาในตำนานกรุงเก่าอาจกล่าวได้ว่า ดินที่อยู่อาศัยของพราหมณ์ในเมืองพระนครศรีอยุธยา มี 3 ย่าน คือ บ้านพราหมณ์หน้าวัดป่าในใกล้โบสถ์พราหมณ์ บ้านพราหมณ์หน้าวัดข้างในเขตกำแพงเมือง กับบ้านพราหมณ์ไทยย่านวัดพร้าว นอกเขตกำแพงเมือง

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้หลักฐานจะไม่ระบุชัดเจนว่า ชุมชนพราหมณ์หน้าวัดป่าในใกล้โบสถ์พราหมณ์กับชุมชนพราหมณ์หน้าวัดข้างเป็นพราหมณ์ทมิฬหรือพราหมณ์เทศ แต่การที่คำราระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่าบรรยายถึงการเกณฑ์รักษากรุง และแบ่งพื้นที่ความรับผิดชอบของ “อำเภอพราหมณ์เทศ” โดยเริ่มจากหน้าวัดนางมุก มาวัดอามะ จะกัญญา (ชีกัญญา) ถึงเสาชิงช้าบริเวณดังกล่าวครอบคลุมพื้นที่บ้านพราหมณ์ทั้งสองแห่งในเขตกำแพงเมืองพระนครศรีอยุธยาไว้หมด โดยมีแผนที่กรุงเทพฯราวปี ร.ศ. 117 ของพระยาโบราณราชานุรักษ์ (พระยาโบราณราชธานินทร์ - พร เดชะคุปต์) เป็นหลักฐานอ้างอิง ดังนั้น บ้านพราหมณ์หน้าวัดป่าในใกล้โบสถ์พราหมณ์กับบ้านพราหมณ์หน้าวัดข้างจึงเป็นดินที่อยู่อาศัยของชุมชนพราหมณ์เทศ หรือพราหมณ์เชื้อสายชาวทมิฬจากอินเดียใต้ ส่วนบ้านพราหมณ์

⁶⁸ “ตำนานกรุงเก่า” ประชุมพงศาวดาร เล่ม 37, หน้า 139-211.

⁶⁹ “คำให้การชาวกรุงเก่า” คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์(พระนคร: เจริญธรรม, 2515), หน้า 209.

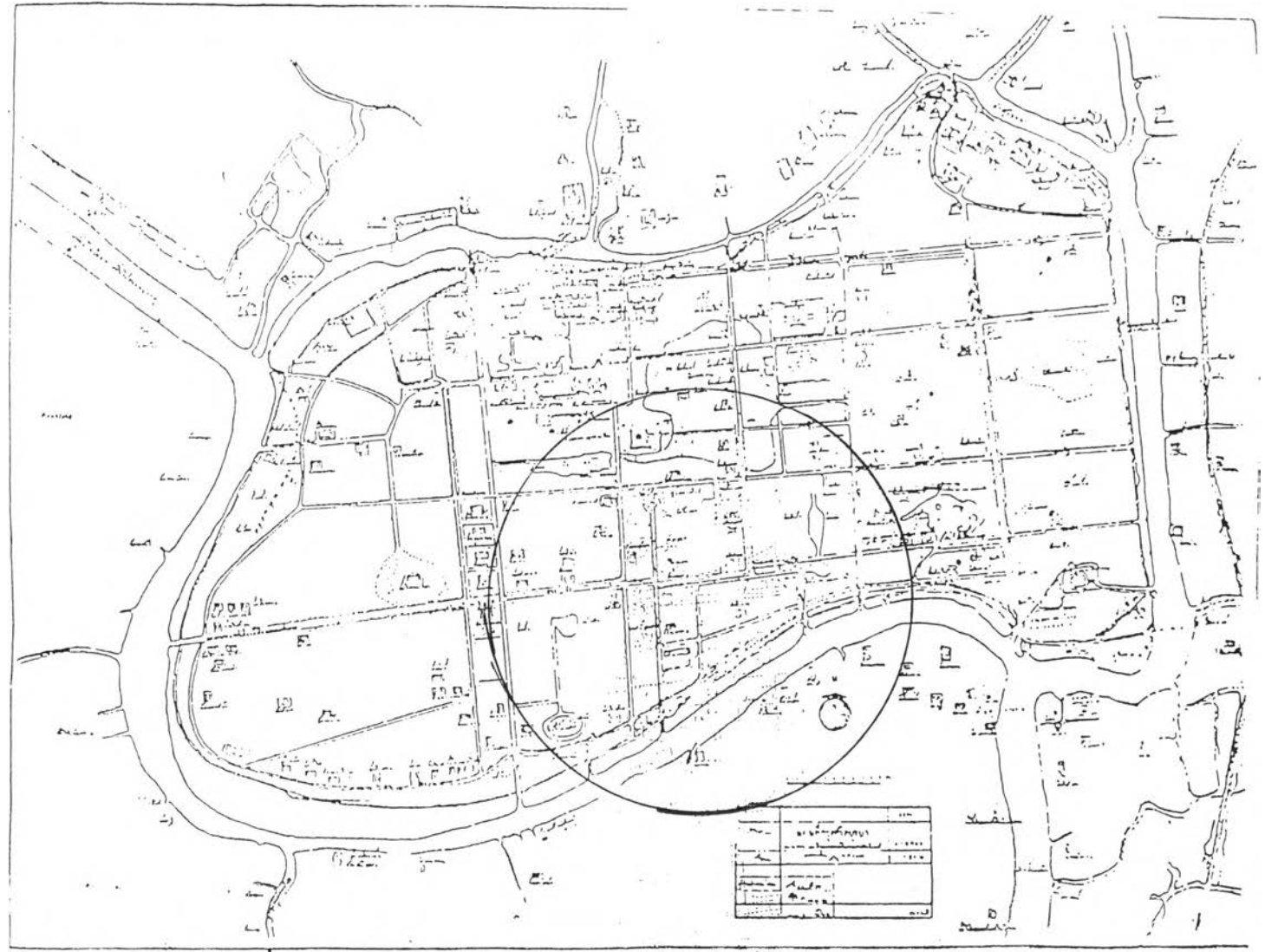
ย่านวัด พรวัวในเขตทุ่งแก้วนอกกำแพงเมืองด้านหนึ่ง เป็นพราหมณ์ไท และเป็นไพร่หลวง ข้าทูลละอองธุลีพระบาทอีกกลุ่มหนึ่งต่างหากมิใช่พราหมณ์กลุ่มเดียวกับพราหมณ์ในเขต กำแพงเมืองซึ่งเป็นกลุ่มพราหมณ์เทศ

ตำรากระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่า ตอนหนึ่งกล่าวถึงการรักษาพระนครเวลาเสด็จ อยู่นอกรั้ว⁷⁰ ระบุถึงขั้นตอนการรักษาพระนครทั้งนอกรุงในกรุงและเขตปริมณฑล และยังคงกล่าวถึงหน้าที่ของกรมท่าซ้ายขวา “เกณฑ์แบ่งอยู่รักษากรุงรักษาอำเภอตระเวนบรรจบถึง กันตามอำเภอ” ดังนี้

ขุนท่งสี่อ ขุนท่งสมุท อำเภอจีน (รักษา) แต่วัดจีนถึงประตู
จีนขุนโกษาอิศหากขุนราชเศรษฐี อำเภอแขก (รักษา) แต่สะพานประตู
จีนถึงวัดนางมุกเที่ยวลงไปถึงประตูใต้กาญจน์ สอรรประรำ วิประวาชี
อำเภอพราหมณ์เทศ (รักษา) แต่หน้าวัดนางมุกมาวัดอำแม่ ทั้งจะกัญไป
ถึงเสาชิงช้า กองตระเวนกรมท่ากองหนึ่ง นายหนึ่ง ไพร่สิบคน หกกอง
รวมเป็นหกสิบหกคน ⁷¹

⁷⁰ จดหมายของ ม. เซเบเรต์ เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสซึ่งเดินทางมาเจริญสัมพันธไมตรีกับ กรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พร้อมกับลาลูแบร์) ระบุว่าออกญาพระเสด็จฯ เป็นผู้ตั้งราชการทั้งปวง ขณะที่พระเจ้ากรุงสยามไม่ได้ประทับอยู่ในเมืองพระนครศรีอยุธยา ดู ประชุมพงศาวดาร เล่ม 28, หน้า 287

⁷¹ กรมศิลปากร, “ตำรากระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่า” ลัทธิธรรมเนียมต่างๆ (นครหลวง : อักษรบริการ, 2515), หน้า 535-536.

แผนที่พระนครศรีอยุธยา ฉบับพระยาโยธาจักรราชานุรักษ์ พ.ศ. ๒๔๖๕

แสดงย่านที่อยู่อาศัยของพราหมณ์ไทย และมุสลิม ในเมืองพระนครศรีอยุธยา

ตาราง : อธิบายทำเนียบขุนนางส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพระนครเวลาเสด็จไม่อยู่

ราชทินนาม / นาม	ตำแหน่ง	ศักดิ์
ขุนทองสี่ ⁷²	จิ้นลำนายอำเภอ	นา 600
ขุนทองสมุท ⁷³	จิ้นลำนายอำเภอ	นา 600
ขุนโกษา อิศหาก	ไม่พบ	-
ขุนราชเศรษฐี ⁷⁴	ปลัดพระจูลาราชมนตรี	นา 800
สอรรประรำ	ไม่พบ	-
วิประวาชี	ไม่พบ	-

การแบ่งหน้าที่ “สอรรประรำ และวิประวาชี” คุมกองตระเวนหนึ่งในหกกอง “อยู่รักษากรุง รักษาจำหล่อตระเวนบรรจบถึงกัน” ในเขตอำเภอพราหมณ์เทศตั้งแต่น้ำวัดนางมุก วัดอัมเม ฉะกฤษ (ย่านชีกุน) ไปถึงเสาชิงช้า เป็นหลักฐานอันแน่นหนา แสดงให้เห็นว่า พราหมณ์ทมิฬจากอินเดีย (จากแนวความคิดที่เชื่อว่า พราหมณ์เทศคือพราหมณ์ทมิฬ) ได้ตั้งชุมชนอยู่ในบริเวณดังกล่าวสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน เช่นเดียวกับชุมชนจีน และชุมชนแขก (มุสลิม) จากหลักฐานที่ปรากฏเห็นได้ชัดเจนว่า ขุนทองสี่ ขุนทองสมุท จิ้นลำนายอำเภอ หรือนายอำเภอจิ้น เป็นขุนนางเชื้อสายจีนที่ต้อง “เกณฑ์แบ่งรักษากรุง รักษาจำหล่อตระเวนบรรจบ” ในชุมชนชาวจีน ขุนราชเศรษฐีและขุนโกษาอิสหากเกณฑ์แบ่งรักษาชุมชนแขก ส่วนสอรรประรำ และวิประวาชีเกณฑ์แบ่งรักษาชุมชนพราหมณ์เทศ ประเด็นที่น่าสนใจคือจริงๆ แล้ว ขุนโกษาอิสหาก สอรรประรำและวิประวาชีเป็นใคร เหตุใดจึงไม่ปรากฏชื่อดังกล่าวอยู่ในทำเนียบพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน

การค้นหาขุนโกษาอิสหาก สอรรประรำและวิประวาชี เริ่มต้นจากการตั้งสมมติ

⁷² “พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน” กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า233-234

⁷³ เรื่องเดียวกัน.หน้าเดียวกัน.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน.หน้าเดียวกัน.

ฐานว่า ตำรากระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่าส่วนนี้อาจมีปัญหา เนื่องจากหลักฐานไม่สมบูรณ์หรือชำรุด หรือเกิดจากการคัดลอกผิดพลาดอย่างไรนี้อาจทราบได้ ถ้าอธิบายตำรากระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่าของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึงระบุข้อสงสัยให้เห็นเป็นหมายเหตุในเชิงอรรถ⁷⁵หลายครั้ง

จากหลักฐานในพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนจะเห็นว่าขุนท้องสี่ ขุนท้องสมุท จินลำนายอำเภอ สักคินา คนละ 600 ขุนราชเศรษฐี สักคินา 800 ดังนั้น ขุนโกษา อิศหาก สอรรถประรำ และวิประวาฬก็ควรจะมีสักคินาใกล้เคียงกับขุนนางกลุ่มแรก

จากพื้นฐานที่ระบุให้กรมโหราหลัง “ทำฎีกาขังการพราหมณ์เทศ” จึงเป็นที่มาของการตรวจสอบ พระราชพิธีสนามตรีย่าพวย ในกฎมณเฑียรบาล¹²² ว่าจะแสดงให้เห็นความเกี่ยวข้องกับ “พราหมณ์เทศ – พราหมณ์เทศ” มากน้อยเพียงใด ได้พบบทบาทที่น่าสนใจของขุนนางจตุสดมภ์ 2 คน อยู่ในบริบทนี้ ได้แก่ พระพลเทพ และขุนวิสุทธโกษ พระพลเทพ คือ ออกญาพลเทพ เสนาบดี กระทรวงกระเสตราธิบดี* (กระทรวงนา) ขุนวิสุทธโกษ คือ ขุนวิสุทธโกษนบารือหะศักดิ์¹²³(นา 400) นอกจากพระราชพิธีตรีย่าพวยแล้ว พระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงกระเสตราธิบดียังมีบทบาทในพระราชพิธีแบบพราหมณ์อื่นๆ อาทิ พระราชพิธีสมเด็จพระอรรคมเหษีทรงครม¹²⁴ พระราชพิธีเจวียนพระโคศุภราช¹²⁵ เป็นต้น กระทรวงกระเสตราธิบดี จึงมีความเกี่ยวข้องกับพราหมณ์เทศในกรมพระโหราหลังอยู่ไม่น้อย ในกระทรวงกระเสตราธิบดี มีขุนนางสำคัญๆ (นอกเหนือไปจากเสนาบดี)

⁷⁵ กรมศิลปากร, “ตำรากระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่า” ลัทธิธรรมเนียมต่างๆ(นครหลวง: อักษรบริการ, 2515), หน้า 35

¹²² “กฎมณเฑียรบาล” กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1, หน้า 144

* ชื่อกระทรวงกระเสตราธิบดีนี้ใช้ตามที่ปรากฏในหลักฐานทำเนียบตำแหน่งนาพลเรือน ดู กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1.

¹²³ “พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน” กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1, หน้า 231.

¹²⁴ “กฎมณเฑียรบาล” กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1, หน้า 152.

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144-145

ประกอบด้วย⁷⁶

ตารางแสดงราชทินนามขุนนางสังกัดกระทรวงกระเสตราธิบดี

ราชทินนาม	ตำแหน่ง	ศักดินา
หลวงประชาชีพราช	ปลัดทูลฉลอง	1000
ขุนทิพโกชนกันดาน	นากลาง	600
ขุนวิสุทโกชนบำเรอหะ	ศีกหลังฎีกาให้จ่าย	400
ขุนโกชนชากรชะระนะ	ราชการปลัดนั่งศาล	800

หากคำนึงถึงปัจจัยจากสมมติฐานที่เชื่อว่าต้นฉบับ ตำรากระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่า มีสภาพชำรุด และอาลักษณ์ได้คัดลอกมาตามสภาพที่ปรากฏให้เห็น หรือมิฉะนั้นก็เป็นความผิดพลาดขณะคัดลอกเสียเอง เมื่อนำราชทินนามหรือนามปริศนาที่อยู่ในตำรากระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่ามาเปรียบเทียบ อาจเห็นร่องรอยบางอย่าง กล่าวคือ

ตารางเปรียบเทียบราชทินนามขุนนางสังกัดกระทรวงกระเสตราธิบดี

กับราชทินนามขุนนางในตำรากระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่า

ราชทินนามขุนนางใน กระทรวงกระเสตราธิบดี	การเทียบคำที่คาดว่า อาจเป็นไปได้	นามปริศนาในตำรา กระบวน เสด็จครั้งกรุงเก่า
ขุนวิสุทโกชนบำเรอหะ ศีกหลังฯ	ขุนวิสุทโกชนบำเรอหะศีกหลังฯ	โกชาอิสหาก
	โกชวอหสก	
	โกชาอิสหาก	
ขุนโกชากรชะระนะ ราชการฯ	ขุนโกชากรชะระนะราชการฯ	สอรรประรำ
	(ก)อรรรำ	
	สอรรประรำ	
หลวงประชาชีพราชปลัดทูลฉลอง	หลวงประชาชีพราชปลัดทูลฉลอง	วิประวาชี
	วประวาชี	
	วิประวาชี	

⁷⁶ “พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน” กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. หน้า 231.

ขุนโกษาอศihakและวิประวาณี มีการลำดับตัวอักษรใกล้เคียงกับขุนวิสุทโกชน บำเรอหะ และหลวงประชาชีพราชมาก ส่วนสอรรประรำนัน มีเพียงบางคำที่ใช้อักษรร่วมกัน หากสมมุติฐานที่เชื่อว่าต้นฉบับตำรากระบวนเสด็จชำรุด และคัดลอกมาไม่ครบถ้วนนั้น ถูกต้อง ก็อาจแสดงให้เห็นว่าการดูแลว่ากล่าวพราหมณ์เทศในชั้นหลังเป็นหน้าที่ของขุนนาง ในกระทรวงกระเสตรา ทั้งนี้เนื่องจากขุนนางในกระทรวงดังกล่าวมีภาระหน้าที่ในการพระราชพิธีสนามตรียมพาย และพระราชพิธีพราหมณ์อื่นๆ เกี่ยวข้องกับพราหมณ์เทศโดยตลอด การที่ตำรากระบวนเสด็จระบุว่า กรมท่าซ้ายขวาเกณฑ์แบ่งอยู่รักษากรุงฯ รักษา จำหล่อตระเวนบรรจบถึงกันตามอำเภอ ขุนโกษาอศihak สอรรประร่า และวิประวาณีควร สังกัดออกพญาศรีธรรมราช(โกษาธิบดี) จึงจะสมเหตุผล แต่ก็มีข้ออธิบายได้ว่า ตำรา กระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่านี้รวบรวมขึ้นจากความทรงจำของบรรดาขุนนางครั้งกรุงเก่า จำนวน 20 คน มา “บอกชนบธรรมเนียมราชการตามอย่างแต่ก่อน”⁷⁷ บางครั้งบางตอนหลักฐานก็ระบุว่า “แต่ที่จำได้นั้นว่า...”⁷⁸ จึงได้ตั้งข้อสงสัยไว้เช่นกันว่า ที่จำได้นั้นจะมีความ ถูกต้องแม่นยำมากน้อยเพียงใด ที่จำได้นั้นจะมีความคลาดเคลื่อนบ้างได้หรือไม่ การระบุชื่อ ขุนนางกรมท่าซ้ายขวาตามตำรากระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่าในที่นี้จึงอาจมีบางรายการไม่ถูก ต้องบ้างก็ได้

⁷⁷ “ตำรากระบวนเสด็จครั้งกรุงเก่า”, หน้า498

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน.หน้าเดียวกัน.

ผนวกค. หลักฐานการประกาศเกียรติคุณและการพระราชทานที่ดินแก่ชาวโปรตุเกสที่มีส่วนรวมในพระราชสงครามกับกบฏอสรภาพจากพม่าในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินเมื่อพ.ศ.2311 และรายชื่อของชาวโปรตุเกสซึ่งอพยพไปตั้งถิ่นฐานที่ชุมชนโปรตุเกสแห่งใหม่ในกรุงเทพมหานคร

Asemto

Na Era de 1768, Vierão o Rey Piya Thac. de Chantabunt (2) p.^a socrestar o Reino de Sião com Cristaons de Bamdel, dos Portuguezes, o Rey Fundio huma bombardarda pôs o nome Lagarto, pr. Bombardeiro, António Henrique, quem Ajat, Ambrozio Carvalho, Luão Sizot, Manoel Gomes, Kun rep Samdeng, Dom João Kunt, Sãotha Ackane, Francisco Soares, Ulbano Roiz. Emtreirão Valerozam.^{te} Vencedor nesta Cide. de Bamcok (conquistando toda provincia, e asim o Rey pr. o seu Palacio, no Baluarte Portugues, nanduncios do mesmo Rey, mandou Rey q os Cristaons procurace o lugar, para ser nosso, povoassão. O Rey diz melhor tera outra banda entres os baluarte dos Francezes, considerando os cristaons q nos temos a nossa Irmida q era dos Portuguezes, E destrito nosso, q he debaixo do Baluarte Portugues, o Rey mandou u botar fora algum q esta neste lugar, e assim mandou buscar sua Familia, e mais cristaons q estão perd.^o e assim entretanto, vão pelejando, E conquistando mais alguns Provinciais, morrendo alguns cristaõns, nesta peleja, costou muitos a vida delles, e asim o Rey mandou que buscase o p.^e q tras bistido branco, o que o Rey conhece q hé Pe. jos tem provoado nossos cristaons com Irmido. Os nossos Cristaons de Bandel dos Portuguezes, q foram fugidos, pr. cauza dos Inimigos, pellas terras estranhas e tornarão a vir, no anno de 1768» ...

Do. Phosamton

Fr.^{co} Gonçalves

Ant.^o Gonçalves

Manoel Dias

Fr.^{co} Dias

Manoel de Acha

Depois do. Phosamthom

Pio, Pitr.^a

Simão de Lião

Antonio do Rozario

Manoel Fernandes

Silvestre, Álvares ...

Jacinto de Castro

João de Castro

Onofre da Cruz

Theodoro de Pied.^e

Adrião da Cruz

Feliz do Rozario

Necollao Salcedo

Vital Batista

Feleciano Rodr.es

Ignacio Gonçalves

Thomas dos Remedios

(2) Phya Tak atacou e tomou Chanthaburi em Junho de 1767, donde se dirigiu com 500 soldados para reconquistar Ayuthia.

O q. veio de Curat:

Luís de Penhas
 Paulino de Brito
 Felliciano Baptista
 Cirilo Lobo
 Anacleto Machado
 Luiz Pereira
 Teodozeo de Abreo

O que veio de Ligor:

João de Vasconcellos
 Paulo do Rozario
 Cirilo Falcão
 Valério Fr.^{co}
 Domingos da Cruz
 Albano Dono
 China Ra mundo
 Valério Lopez
 Vicente Lopez
 Onstom
 Mathias Caldeiro
 João de Bellem
 Cactano da Silva
 Joseph Gomes
 Joaquim Pirris
 Miguel Crecas

O que veio de Voang:

Manoel Peris
 Sebastião de Pinna
 Estêvão Cortiça
 Fr.^{co} Ribeiro
 Pedro Rodrigues

O que veio de Camboja:

Domingos Loubo
 Sepriano Louco. (1)

(1) Deve ser Lobo.

O que veio de Kamkam:

Fr.^{co} Cardoso
 Cornellio Piris
 Vicente do Rozario
 Fr.^{co} de Mendonça
 Manoel Lopes
 Domingos Calvo
 Albano Calvo

Fr.^{co} Calvo
 Bernardo Calvo
 Antônio de Siqueira
 André Tex.^a
 Ignacio Pr.^a
 Fr.^{co} do Rozario
 Valério de Pinna
 Anacleto Variz
 Antônio Timor
 Domingos Martins
 Antônio Martins
 Estêvão Bao
 Pedro Lobo
 Sebastião Pr.^a
 Sebastião Pirris
 Matheos Chinas

*Assentos dos Moradores Portuguezes
Padroado de Nosso Magnifico Rey de
Portugal neste Reino de Sião*

Anselmo Calvo	1	Manoel Fernandes Sua Mulher Pe-	
Antônio do Rozario filhos,		tronilla filhos Magdalena Gabriel,	
Carlito, Anselmo, João Pedro	5	e Porsina	5
Francisco Mendonça		Francisco Dias Sua Mulher	
Sua Mulher Simplicia faldr. ^a dois		Esperança da Cruz	
creados Mariano do Rozr. ^o e Be-		Filhas Regina, Clemência e Paulina	5
biana	4		
Manoel Peres Sua Mulher		Victoria Fernandes Seo filho	
Merência Luiz Mais dois Creados		Valéria de Leão, Teodoro, e	
Pedro, e Anna	4	criado Joaquim	4
			48
Domingos Fernandes			
Sua Mulher Izabel,		<i>Irmaons de Confrade (a)</i>	
Filhos Joseph Gabriel Roza		<i>Suas familias</i>	
Catharina Innocência	8	Antônio de Siqueira Sua	
Andreza	8	Mulher Úrsula Rodrigues	
Francisco do Rozr. ^o		Sogra Petronilla Rodrigues	
Sua Mulher Justa de Pina		Criada Joanna	4
filha Reza	3		
Pedro Rodrigues		Innocente do Rozario Sua	
Sua Mulher Joanna		Mulher Secília Suares	2
Filho Salvador			
filha Regina	4	Cornélio Peres	1
Domingos da Cruz		Mathias Caldr. ^a (b) Sua Mulher	
Sua Mulher Josepha do Rozr. ^o		Anna Lopes, filhos	
Filhos Daria Julita		Bernardo e Estevo	4
Lucião	5	Policarpo Lobo, Sua	
Catharina do Rozr. ^o viúva		Mulher Rofina e filha Nathalia	3
Netto Pedro Jamada	2		

(a) Trata-se da Confraria de N. Sra. do Rosário.

(b) Supomos ser Caldeira.

Clara Dant, Seu Marido Feliciano Rodrigues, filho Gonsalo	3	Pertoniana da Cruz, filhos Teodoro Roiz e Mais hum peq. ^{no} Ventura Figredo.	1
Francisco de Almeida, Sua Mulher Phelipa Sua filha Paula, Eta e Fr. ^a (a)	5	Feliciano vas dous filhos Vicente Hieronimo	3
Luzia da Cruz	1	Paula Gomes dous nettos Juliana e Úrsula	3
Luiz Perr. ^a Seu filho Francisco	2	Antônio da Cruz	1
Elena da Cruz, mais hum criação (b) Marino	2	Francisca de Bellem	1
Manoel Vicente	1	Sebastião de Penna, Sua Mulher Querobina Perr. ^a	2
Roza Salcedo, Seu Marido João de Cruz	2	Dominga Martins Seu Marido Raimundo China, filha Luzia, netto	4
Ghomas Ramede e Sua Mulher Martinha, filhas trez	5	Domingos Cabrera Seu Netto Sebastião Machado e criação Teodora	3
Maria Mad. ^{ta} , Sua filha Marcelina	2	Andreza Cabrera Chú Criação	2
Luzia do Rosario	1	Valério Fernandes Sua Mulher Frca. f. ^{os} Cette	9
Valério Lopes S. ^a Mulher e filha	3	Dg. ^o China S. ^a Mulher e filhos e netto	4
Anacleto Machado S. ^a Mulher e dois Criados	4	Joanna Figredo (c)	
Bernardo Calvo S. ^a Mulher filhos Izidoro			

(a) Deve ser Francisca.

(b) Criação, i. é., criado.

(c) Processo n.º 143-A, Série P., 8-6-1788, da Administração Civil, hoje no Arquivo Histórico de Macau.

Estevão Bon S. ^a Mulher Rozalias Trind. ^c e filhas	5
Pedro China Sua Mulher	2
Sinna de Brito f. ^o dos (a)	3
Ritta Carvalho f. ^{as} trez	4
Anastasio Lobo hu f. ^o	2
Luiz Carnr. ^o S. ^a Mulher e trez f. ^{os}	5
Estévão Pinheiro S. ^a Mulher e filhos	6
Marcelhana e dos f. ^{os}	3
Adriana Seu Marido e dos f. ^{os}	4

สำเนาคำอ่านพระราชสาส์นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระเจ้าทรงธรรม) พ.ศ. ๒๔๕๙

คำถ่ายถอด

๑. พระบรมศพทรงผ้าโองการมาน
พระบั้นทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
อัครบรมมหาราชบรมบพิตรพระพุทธรูปเจ้าอยู่หัว
--ต้นฉบับขาดหาย--
๒. ดศรียุทธยามหาดลภพพรตมราชธานี
บุรุษมัยอุดมสวามิศรสุพรรณกฤหัตถ
เจ้าปราสาททองเจมงามงคโกล
--ต้นฉบับขาดหาย--
๓. กวาทวพระญาฝ่ายทิศตะวันออกทั้งปวง
ทรงพระกรุณาพระราชเมตตาภาวมาเถิง
พระญาวิชเรหด้วยพระญา --ต้นฉบับ
ขาดหาย--
๔. สงแลกบตนมลเวรรเบเนถองหงสอแลมกกล
ราชบรรณาการเข้าไปทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวายนมนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
--ต้นฉบับขาดหาย--
๕. พระพุทธรูปเจ้าอยู่หัวก็ได้ดำรัสตรองอักษรแห่ง
พระญาวิชเรหอันให้เอาไปถวายนมนเสร็จ
ทุกประการ กับพระราชหฤทัย

คำอ่าน

- พระบรมศพทรงพอกขโองการ มาน
พระบั้นทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
อัครบรมมหาราชบรมบพิตร พระพุทธรูปเจ้าอยู่หัว
--ต้นฉบับขาดหาย--
- ดศรียุทธยามหาดลภพพรตมราชธานี
บุรุษมัยอุดมสวามิศรสุพรรณกฤหัตถ
เจ้าปราสาททอง เจมงามงคโกล
--ต้นฉบับขาดหาย--
- ก ว่าท้าวพระญาฝ่ายทิศตะวันออกทั้งปวง
ทรงพระกรุณาพระราชเมตตาภาวมาเถิง
พระญาวิชเรห ด้วยพระญา --ต้นฉบับ
ขาดหาย--
- สง แลกบตนมลเวรรเบเนถองหงสอแลมกกล
ราชบรรณาการเข้าไปทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวาย นมนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
--ต้นฉบับขาดหาย--
- พระพุทธรูปเจ้าอยู่หัวก็ได้ดำรัสตรองอักษรแห่ง
พระญาวิชเรห อันให้เอาไปถวาย นมนเสร็จ
ทุกประการ กับพระราชหฤทัย

คำถวายถอด

๖. ถอยคำพระญาวิชเรท คนได้มีน้ำใจอันชื่นชม
 ยืนต่อความสวามภัก ดอนเทยงแท้แท้ไกรรบ
 พระราชกิจงานกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ชาติ--
๗. บรมนาคบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงป่าง
 นนพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัสวรบรมนาค
 บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระ--ต้นฉบับ
 ชาติหาย--
๘. กรุณาแก่พระญาวิชเรทหนกหนามาสาหงท
 อูปปรมาบมิได้ปรการหน่งซงมหน่งส
 พระญาวิชเรท ให้บาตรมเรณ สศกุดน
 สียาลง ทูลท(ระกรุณา)--ต้นฉบับชาติ--
๙. ออกพระญาปรตุการวางขอไหเป็นพระราชไมตรี
 ด้วยพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัสวรบรมนาค
 บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว --ต้นฉบับ
 ชาติ--
๑๐. อาทิตยกัตขอพระราชไมตรีนยาได้มัย
 แลซงพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัสว
 ปรมาณบรมบพิตรพระพุทธเจ้า--ต้นฉบับชาติ--
๑๑. ราชหฤทัยมมลาภิเษกนักษณาแลนำพระราช
 หฤทัยพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัสวรบรมนาค
 บรมบพิตรพระ--ต้นฉบับชาติ--
๑๒. แด่กอรวมาไ้เพราะจ้ไกรไหแผ่นดิน
 เมืองปรตุการแลแผ่นดินกรุงพระมหานคร
 ทวาราวดีศรีอยุธยาเป็นแผ่นดิน--ต้นฉบับ
 ชาติ--

คำอ่าน

- ถอยคำพระญาวิชเรทอนได้มีน้ำใจอันชื่นชม
 ยืนต่อความสวามภักดอนเทยงแท้แท้ไกรรบ
 พระราชกิจงานกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ชาติ--
- บรมนาคบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงป่าง
 นนพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัสวรบรมนาค
 บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว กรมพระ --ต้นฉบับ
 ชาติหาย--
- กรุณาแก่พระญาวิชเรทหนกหนามาสาหงท
 อูปปรมาบมิได้ ปรการหน่งซงมหน่งส
 พระญาวิชเรท ให้บาตรมเรณ สศกุดน
 สียาลง ทูลทระกรุณา--ต้นฉบับชาติ--
- ออกพระญาปรตุการ ว่าจะขอไหเป็นพระราชไมตรี
 ด้วยพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัสวรบรมนาค
 บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว --ต้นฉบับชาติ--
- อาทิตยกัตขอพระราชไมตรีนยาได้มัย
 แลซงพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัสว
 บรมนาคบรมบพิตรพระพุทธเจ้า--ต้นฉบับชาติ--
- ราชหฤทัยมมลาภิเษกนักษณา แลนำพระราช
 หฤทัยพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัสวรบรมนาค
 บรมบพิตรพระ--ต้นฉบับชาติ--
- แด่กอรวมาไ้ไซ้ เพราะจะไกรไหแผ่นดิน
 เมืองปรตุการแลแผ่นดินกรุงพระมหานคร
 ทวาราวดีศรีอยุธยา เป็นแผ่นดินกระดาน --ต้นฉบับ
 ชาติ--

คำถ่ายทอด

๒๐. พระราชกำหนดนั้นกัสม (ในพระราช) หฤทัย
พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอศวรบรมนาถ
บรมบพิตรพระบาทพระเจ้าอยู่ (หัว)
--ต้นฉบับขาด--
๒๑. ฎาแก่พระญาวิหเรหมอนยงนักราสังง
เสมอดวยมิดแลความสองประการน
พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอศวร (รม
นาถบรมบพิตรพระบาทพระเจ้าอยู่หัว)
--ต้นฉบับขาด--
๒๒. ทเจ้าอยู่หัวจะได้มีพระราชกำหนด ให้แจ้ง
กิจคดีทั้งปวงใตเกรือกทาวพระญามหา
กรรมตรราชราชอนันในจัตุศกาทจ
--ต้นฉบับขาด--
๒๓. จรวมพระราชหฤทัยคิดอานกิจการบาน
เมืองทงปวงไสยงมอยเหตุดง นพระบาท
สมเด็จพระเอกาทศรถอศวร--ต้นฉบับขาด--
๒๔. อยุหามีไต่พิภภาษาดวยพระมหากษัตริเจ้า
ยุหนันไต่เป็นบรมมัตร์นัจเป็นทตะเตชน
แห่งบรประเทศาที่ราช--ต้นฉบับขาด--
๒๕. พระญามหากรรมตรแลเป็นใหญ่กว่าเมือง
ฝรั่งทงปวง.....มีเมือไต่พระมหำปคอร
ทงสองเป็นสัพทาน--ต้นฉบับขาด--
๒๖. ไต่รวมพระราชหฤทัยคิดดำริะตริะกิจ
(นุกิจ) ทงปวงแลเหแปรโยชนัจไต่แก
เสนาบคักระวชนชนากอรอนัน
--ต้นฉบับขาด--

คำอ่าน

- พระราชกำหนด นั้นกัสม (ในพระราช) หฤทัย
พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอศวรบรมนาถ
บรมบพิตรพระบาทพระเจ้าอยู่ (หัว)
--ต้นฉบับขาด--
- ฎาแก่พระญาวิหเรหมอนยงนักราสังงจะ
เสมอดวยมิดได้ แลความสองประการน
พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอศวร (รม
นาถบรมบพิตร พระบาทพระเจ้าอยู่หัว)
--ต้นฉบับขาด--
- ทเจ้าอยู่หัวจะได้มีพระราชกำหนด ให้แจ้ง
กิจคดีทั้งปวงใตเกรือกทาวพระญามหา
กรรมตรราชราชอนันในจัตุศกาทจจะ
--ต้นฉบับขาด--
- จรวมพระราชหฤทัยคิดอานกิจการบาน
เมืองทงปวงไสยงมอยเหตุดง นพระบาท
สมเด็จพระเอกาทศรถอศวร--ต้นฉบับขาด--
- อยุหามีไต่พิภภาษาดวยพระมหากษัตริเจ้า
ยุหนันได้เป็นบรมมัตร์จะเบ็นทตะเตชน
แห่งบรประเทศาที่ราช--ต้นฉบับขาด--
- พระญามหากรรมตรวิ เป็นใหญ่กว่าเมือง
ฝรั่งทงปวง.....มี เมือไต่พระมหานกร
ทงสองเบ็นสะพาน--ต้นฉบับขาด--
- ไต่รวมพระราชหฤทัยคิดดำริะตริะกิจ
(นุกิจ) ทงปวง แลเหแปรโยชนัจได้แก่
เสนาบคักระวชนชนากอรอนัน--ต้นฉบับขาด--

คำถ่ายทอด

๒๐. พระราชกำหนดนันทกัม (ในพระราช) หฤทัย
พระบาทสมเด็จพระเอกาทศทรหรือสวรมมาถ
บรมบพิตรพระบาทพระเจ้าอยู่ (หัว)
--ต้นฉบับขาด--
๒๑. ฉาแก่พระญาวิชเรหเป็นอนยังนักราสงง
เสมอดวยมีไฉแลความสองประการนี้
พระบาทสมเด็จพระเอกาทศทรหรือสวรม (ม
มาถบรมบพิตรพระบาทพระเจ้าอยู่หัว)
--ต้นฉบับขาด--
๒๒. ทเจ้าอยู่หัวงได้มีพระราชกำหนด ไหแจง
กิจคดีทงปวงไซเรือกทาวพระญามหา
กระษัตราธิราชอนันไนจตุทศภาคจ
--ต้นฉบับขาด--
๒๓. จรวมพระราชหฤทัยคิดอันกิจการบ้าน
เมืองทงปวงไซริงงมอยู่เหตุดัง นพระบาท
สมเด็จพระเอกาทศทรหรือสวรม--ต้นฉบับขาด--
๒๔. อยู่หัวมิได้พิพากษาด้วยพระมหากษัตริย์เจ้า
ขุนันไฉเป็นบรมมิตรนังเป็นทศเตยน
แห่งบรประเทศาธิราช--ต้นฉบับขาด--
๒๕. พระญามหากษัตริย์แลเป็นใหญ่กว่าเมือง
ฝรั่งทงปวง.....มิเมื่อใดพระมหากษัตริย์
ทงสองเป็นสหพันธ--ต้นฉบับขาด--
๒๖. ไฉรวมพระราชหฤทัยคิดดำริระคิด
(นุกิจ) ทงปวงแลเห็นประโยชน์งได้แก่
เสนาบดีกระษัตริย์ชนนากอรอนัน
--ต้นฉบับขาด--

คำอ่าน

- พระราชกำหนด นันทกัม (ในพระราช) หฤทัย
พระบาทสมเด็จพระเอกาทศทรหรือสวรมมาถ
บรมบพิตรพระบาทพระเจ้าอยู่ (หัว)
--ต้นฉบับขาด--
- ฉาแก่พระญาวิชเรหเป็นอนยังนักราสงง
เสมอดวยมีไฉ แลความสองประการนี้
พระบาทสมเด็จพระเอกาทศทรหรือสวรม (ม
มาถบรมบพิตร พระบาทพระเจ้าอยู่หัว)
--ต้นฉบับขาด--
- ทเจ้าอยู่หัวงได้มีพระราชกำหนด ไหแจง
กิจคดีทงปวงไซรี เกือกทาวพระญามหา
กระษัตราธิราชอนันไนจตุทศภาคจ
--ต้นฉบับขาด--
- จะรวมพระราชหฤทัยคิดอันกิจการบ้าน
เมืองทงปวงไซริงงมอยู่ เหตุดังนพระบาท
สมเด็จพระเอกาทศทรหรือสวรม--ต้นฉบับขาด--
- อยู่หัว มิได้พิพากษาด้วยพระมหากษัตริย์เจ้า
ขุนันไฉเป็นบรมมิตรจะเป็นทศเตยน
แห่งบรประเทศาธิราช--ต้นฉบับขาด--
- พระญามหากษัตริย์ เป็นใหญ่กว่าเมือง
ฝรั่งทงปวง.....มิ เมื่อใดพระมหากษ
ทงสองเป็นสหพันธ--ต้นฉบับขาด--
- ได้รวมพระราชหฤทัยคิดดำริระคิด
(นุกิจ) ทงปวง แลเห็นประโยชน์งได้แก่
เสนาบดีกระษัตริย์ชนนากอรอนัน--ต้นฉบับขาด--

คำถวายดอก

คำอ่าน

- ๒๗. ตกแต่งการสังนัสนิโสแลประการหนึ่ง
--ต้นฉบับชำระดอกขจรลบเลือน--
ด้วยฝรั่งลูกคากัดฝรั่งทหานกัด
--ต้นฉบับขาด--
- ๒๘. โหเอาตัวฝรั่งนั้น--ชำระ--
ถ้าข้าหลวงผู้ใดแลข่มเหงฝรั่งกัดขอ
โหเอาตัวมาราบทูลพระกรุณาแลโห
ลงโทษโห
- ๒๙. --ชำระ--แก้ท้าวพระญาทุกเมือง
ญาให้ข้าพื่นฝรั่งเสช อนึ่งฝรั่งผู้ใดเขา
มากำขาย กรบ (ถูก) โข้วพระรราชทาน
ทรวพิ
- ๓๐. ส่งสินท่งปวงโหไปแก้บุตรภรรยาผู้ (ถูก)
นัพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
นาคบรรมบพตรพระบาทพระพุทธเจ้าอยู่หัว
กัถบในพระราชหฤทัยโดย
- ๓๑. คำรึนนั้นทุกประการก็โหมพระรราชกำหนด
กถหมายไปแก้ท้าวพระญาโหญน้อยท่งปวง
แลเลากฎไปนั้นแก้ท้าวพระญาหัวเมืองโหญ
(น้อย) ท่งปวงบาตรมเรพรนสศ
- ๓๒. กุตนุสัยาสงแลกบตนมลัเวรวีเบนกัได
(ช) ราบโดยทุกประการ อนึ่งด้วยฝรั่งลูกคา
อันจได้เขามาค้าขายในขันชเสมากรุงพระ
มทานครทวาราวดีศรีอยุธยา
- ๓๓. ท่งปวงนั้นโหพระญาวิชเรหกถหมายโหแก้
ฝรั่งลูกคาท่งปวงญาโหข่มเหงเบี่ยนขา
ขันชเสมากรุงพระมทานครทวาราวดี
ศรีอยุธยา--ต้นฉบับขาด--

- ตกแต่งการสังนัสนิโสแลประการหนึ่ง
--ต้นฉบับชำระดอกขจรลบเลือน--
ด้วยฝรั่งลูกคากัด ฝรั่งทหารกัด
--ต้นฉบับขาด--
โหเอาฝรั่งนั้น--ชำระ--
ถ้าข้าหลวงผู้ใดแลข่มเหงฝรั่งกัด ขอ
โหเอาตัวมาราบทูลพระกรุณา แลโห
ลงโทษโห
--ชำระ--แก้ท้าวพระญาทุกเมือง
อย่าให้จำพื่นฝรั่งเสช อนึ่งฝรั่งผู้ใดเขา
มากำขาย กรบ (ถูก) โข้ว พระรราชทาน
ทรวพิ
ส่งสินท่งปวงโหไปแก้บุตรภรรยาผู้ (ถูก)
นัพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
นาคบรรมบพตร พระบาทพระพุทธเจ้าอยู่หัว
กัถบในพระราชหฤทัยโดย
คำรึนนั้นทุกประการ ก็โหมพระรราชกำหนด
กถหมายไปแก้ท้าวพระญาโหญน้อยท่งปวง
แลเลากฎไปนั้นแก้ท้าวพระญาหัวเมืองโหญ
(น้อย) ท่งปวง บาตรมเรพรนสศ
กุตนุสัยาสง แลกบตนมลัเวรวีเบนกัได
ชราบโดยทุกประการ อนึ่งด้วยฝรั่งลูกคา
อันจะได้เขามาค้าขายในขันชเสมากรุงพระ
มทานครทวาราวดีศรีอยุธยา
ท่งปวงนั้นโหพระญาวิชเรหกถหมายโหแก้
ฝรั่งลูกคาท่งปวงอย่าให้ข่มเหงเบี่ยนขา
ขันชเสมากรุงพระมทานครทวาราวดี
ศรีอยุธยา--ต้นฉบับขาด--

คำถวายดอก

๓๔. ด้วยข้าชนศรีมากรงพระมหาณครทวาราวดี
ศรีอยุธยาแลให้ทำตามปรคับประชาเจ้านำ
เจ้าทำอันจ้ใจรักษาลูกค้ำทังปวงตามท
--ต้นฉบับขาด--
๓๕. กรนแลลูกค้ำทังปวงแลได้ทำตามบงคับประชา
เจ้านำเจ้าทำทังปวงแลไตงตั้งอันช้ออาจ
เป็นความผูกทังปวงน้นแดงมีแ --ต้นฉบับ
ขาด--
๓๖. สิบไปพายหนาเห็นมรางมีเลวปรโตแผ่นดิน
น้เมืองปรตุการแผ่นดินพระมหาณครทวารบดี
ศรีอยุธยาแลตั้งอยู่แลทาน--ต้นฉบับขาด--
๓๗. อนันสนิเสนาแลอน.....ขังกวายุรราช
ประเวณีพระมหากษัตริย์เจ้าทังหลายข้แตกอร
กัจกัโหราชทูตอันทุสสนัจอรไปมา--ต้นฉบับ
ขาด--
๓๘. แดกอรทังปวงขาโหขาดแลงโหไคประโยชน์
แก่ราชฎ.....นิชนิกอรผู้เป็นข้าชนท้เสมา
พระมหาณครทังตองจงเป็นอนันนง
--ต้นฉบับขาด--
๓๙. เรหอนจ้คิดอ่านแดงแดงกิจงานกิจทังปวง
จงทุกประการจ้ิงพระราชองการมารพระบัน
ทุดครัดโหบาตรมีเรฝรันสี่ศกุด (นุสยาตั้ง)
--ต้นฉบับขาด--
๔๐. สงครามแลหวังส้มศุไมตรีขุนอนัน (ช) คตร
ราชาแลศรีรุกขำหลวงปรกบด้วยกับิตน
มถเถรเป็นลือพระราชโองการมาร (พระ
บันทุก) --ต้นฉบับขาด--

คำอาว

- ด้วยข้าชนท้มากรงพระมหาณครทวาราวดี
ศรีอยุธยา แลให้ทำตามปรคับประชาเจ้านำ
เจ้าทำอันจ้ใจรักษาลูกค้ำทังปวงตามท
--ต้นฉบับขาด--
- กรนแลลูกค้ำทังปวงแลได้ทำตามบงคับประชา
เจ้านำเจ้าทำทังปวงแลไไซร์ จังตั้งอันช้ออาจ
เป็นความผูกทังปวงน้นแดงมีแ--ต้นฉบับขาด--
- สิบไปพายหนาเห็นมรางมีเลวประ(การ)โต แผ่นดิน
ณ เมืองปรตุการแผ่นดิน (ดิน) พระมหาณครทวารบดี
ศรีอยุธยา แลจะตั้งอยู่ แลทาน--ต้นฉบับขาด--
- อนันสนิเสนาหา แลอัน.....ขังกวายุรราช
ประเวณีพระมหากษัตริย์เจ้าทังหลายแต่ก่อน
กัจกัโหราชทูตอันทุสสนัจอรไปมา --ต้นฉบับ
ขาด--
- แต่ก่อนทังปวง อย่าให้ขาด แลจะให้ได้ประโยชน์
แก่ราชฎ.....นิชนิกอรผู้เป็นข้าชนท้เสมา
พระมหาณครทังตองจงเป็นอนันนง --ต้นฉบับ
ขาด--
- เรหอนจ้คิดอ่านแดงแดงกิจงานกิจทังปวง
จงทุกประการ จ้ิง (มี) พระราชโองการมานพระบัน
ทุดครัดโหบาตรมีเรฝรันสี่ศกุดนุสยาตั้ง
--ต้นฉบับขาด--
- สงคราม แลหวังส้มศุไมตรี ขุนอนันต
ราชา แลศรีรุกขำหลวงปรกบด้วยกับิตน
เวรเรเบนลือพระราชโองการมานพระ
บันทุก--ต้นฉบับขาด--

คำถ่ายทอด

คำอ่าน

- ๔๑. ญาปรัสสาทแลพระราชทานมาแก่พระวิ(ษ์)เรห
แลให้แจ้งความสุขสถานสุขทั้งปวง ครั้นบาทรี
ผ่รพรรณ สัตกคุณุสยาสังแลพระญา --คั่นฉบับ
ขาด--
- ๔๒. แลกัณฑ์น มีถ (เวรี) เป็นมาแจ้งพระวิษเรห
แลวใสจงพระญา (ช) เรหใดได้ยงดู
ปากตรีผ่รพรรณ สัตกคุณุสยาส (ถึง)
--คั่นฉบับขาด--
- ๔๓. แลวแลใดตกแดงปากตรีผ่รพรรณ สัตกคุณุ
สยาสังแลพระญาสัมตตงกรรมแลหลวงสำฤท
ไมตรีขุนอ่น(ช)ตราชา--คั่นฉบับขาด--
- ๔๔. ฌบัตร์พระราชสารแลรา (ช) มงกลบนินาม
การยไปตั้งทองหฬปพระญาปรตุการ
ไหแจ้งกัจจศีร์สุภามิตรแลกัจจการความ
--คั่นฉบับขาด--
- ๔๕. พลันทั้น เทศการยแลพระบาทเดจเอกา
ทศรทอศีวรบรมนารถบรมบพิตรพระบาท
พระพุทเจ้ายหวิ ฟังข่าวลูกสา(นุสูก)
--คั่นฉบับขาด--
- ๔๖. ญาปรตุการ

- ญาปรัสสาท แลพระราชทานมาแก่พระ (ญา) วิษเรห
แลให้แจ้งความสุขสถานสุขทั้งปวง ครั้นบาทรี
ผ่รพรรณ สัตกคุณุสยาสัง แลพระญา--คั่นฉบับขาด--
- แลกัณฑ์นมีถเวรีเป็นมาถึงพระ (ญา) วิษเรห
แลวใสวี จงพระญาวิษเรหได้ยงดู
บาทรีผ่รพรรณ สัตกคุณุสยาสัง--คั่นฉบับขาด--
- แลว แลได้ตกแดงเพรีผ่รพรรณ สัตกคุณุ
สยาสัง แลพระญาสมบทุทสงทราน หลวงสัมฤท
ไมตรี ขุนอนุชิตราชา--คั่นฉบับขาด--
- ฌบัตร์พระราชสารแลราชมงกลบนินาม
การไปตั้งทองหฬปพระญาปรตุการ
ไหแจ้งกัจจศีร์สุภามิตร แลกัจจการความ
--คั่นฉบับขาด--
- พลันทั้นการ แลพระบาทสมเดจเอกา
ทศรทอศีวรบรมนารถบรมบพิตรพระบาท
พระพุทเจ้ายหวิ (ทรง) ฟังข่าวสุขสถานสุข
--คั่นฉบับขาด--
- ญาปรตุการ

เทม มีเติม/อ่านถ่ายทอด

ภูธร ภูมะธน/จัดทำคำอ่าน

ประวัติผู้วิจัย

นายพิทยะ ศรีวัฒนสาร เกิดวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2505 สำเร็จการศึกษา
ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปี พ.ศ.2527 ปัจจุบัน
เป็นนัก โบราณคดี ห้างหุ้นส่วนจำกัดบูรพคดี

